

Ioannes Kaminiates'e Göre Müslüman Arapların Selânik'i Kuşatması ve Zaptı (904)

The Siege and Capture of Thessaloniki by Muslim Arabs (904) According to Ioannes Kaminiates

Murat Öztürk¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Murat Öztürk (Doç. Dr.),
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, İstanbul, Turkey.
E-posta: ozturkmmk@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5633-9578

Başvuru/Submitted: 19.03.2021
Revizyon Talebi/Revision Requested:
14.04.2021
Son Revizyon/Last Revision Received:
24.04.2021
Kabul/Accepted: 05.05.2021

Atıf/Citation: Öztürk, Murat, "Ioannes Kaminiates'e Göre Müslüman Arapların Selânik'i Kuşatması ve Zaptı (904)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 37 (2021), s. 1-44
<https://doi.org/10.26650/gaad.899839>

öz

Osmanlı coğrafyacılarınca "İstanbul'un bir parçası", Yahudiler tarafından "şehirlerin anası" diye tanımlanan Selânik, Bizans İmparatorluğu'nun Konstantinopolis'ten sonraki ikinci en önemli şehriydi. Târihî süreç içinde Avarlar ve Slavlar tarafından birçok kez muhâsara edilen kent, 904 yılında Müslüman Araplar tarafından kuşatılmış ve ele geçirilmiştir. Dolayısıyla mezkûr muhâsara İslâm dünyasının söz konusu dönemde denizcilik alanında hâiz olduğu yetkinliği göstermesi açısından da önem arz etmektedir. Bu makalede, Selânik çıkarmasında Müslüman Arapların gidiş ve dönüş yolunda denizde izledikleri güzergâh, kuşatma sırasındaki icrâatları, sâhip oldukları gemiler, silâhlar ve mürettebatın yanı sıra emîrül-bahr Trabluslu Leo (Gulâm Zürâfe) kumandasında yürütülen harekâta şehrin zaptından sonra ele geçirilen büyük miktardaki ganîmetle Selânik'i terk edip ülkelerine dönen İslâm donanmasının faaliyetleri Bizans, Arap ve Lâtin kaynaklarının verdiği bilgiler ışığında ele alınıp değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Selânik, Trabluslu Leo, Ioannes (John) Kaminiates, Gemiler, Ganîmet, Seyrüsefer

ABSTRACT

Regarded as "a part of Istanbul" by the Ottoman geographers and "mother of the cities" by Jews, Thessaloniki was the second most important city of the Byzantine Empire after Constantinople. Thessaloniki, which had been sieged by Avars and Slavs many times throughout history, was sieged and conquered by Muslim Arabs in 904. Therefore this siege, by the Arabs, is also important in that it shows the naval competence Muslims had at the time. The present article discusses, in light of the information from the Byzantine, Arab and Latin resources, the course the Muslim Arabs followed on their way to and back from the Thessaloniki landing, their activities during the siege, the ships, weapons and crew they had, as well as the activities

of the Muslim navy returning to their own lands from Thessaloniki with the enormous amount of loot from the seizure of Thessaloniki in the military operation commanded by the admiral-in-chief (amīr al-baḥr) Leo of Tripoli (Ghulām Zurāfa).

Keywords: Thessaloniki, Leo of Tripoli, Ioannes (John) Kaminiates, Ships, Loot, Navigation

EXTENDED ABSTRACT

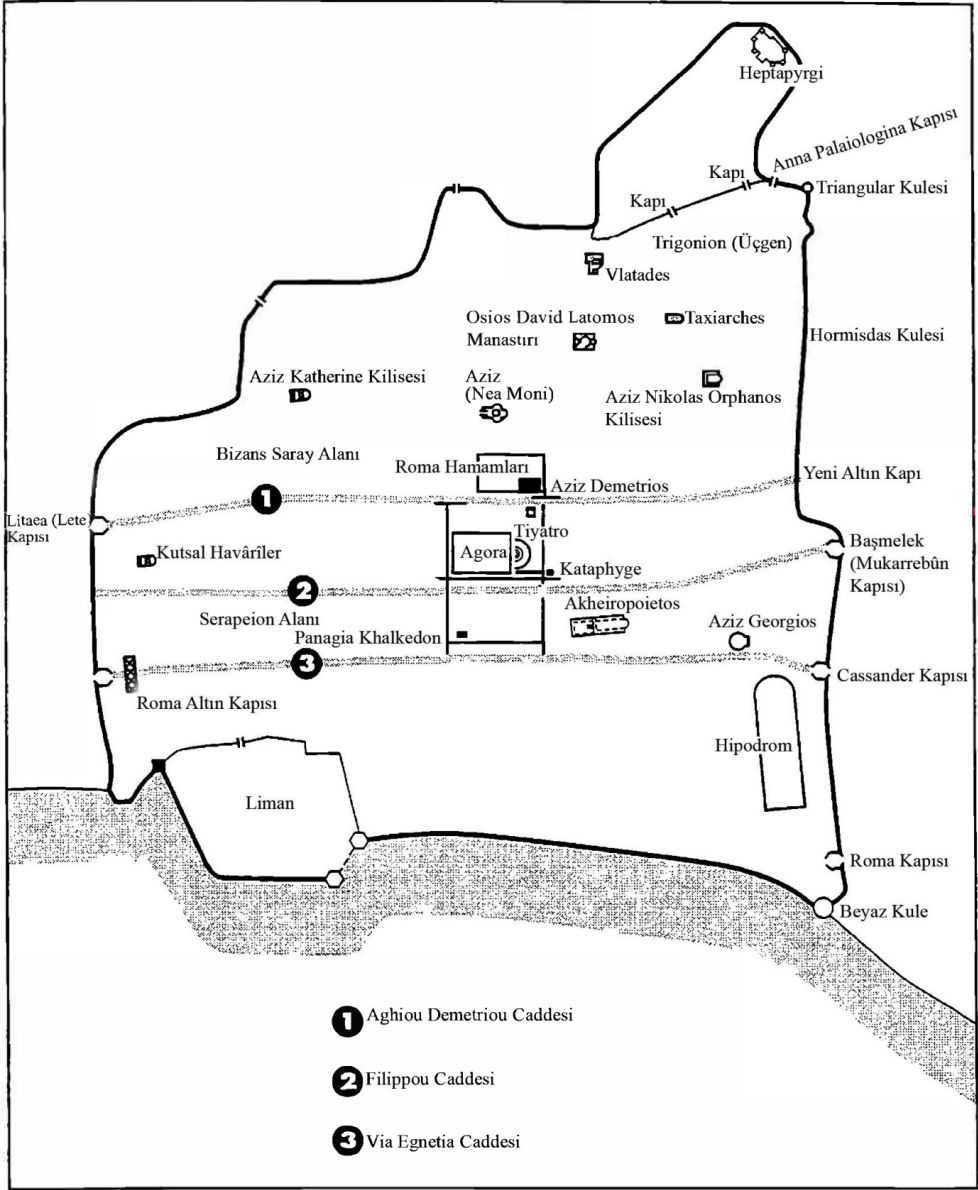
Thessaloniki, the second most important city of the Byzantine Empire after Constantinople, was besieged many times by the Avars and Slavs in the historical process and was besieged and captured by the Muslim Arabs in 904.

Although Arabic and Latin sources were used in this article, it would be appropriate to give information about Ioannes Kaminiates, who was captured as a prisoner in consequence of the siege in 904, and his work that explained the operations of the Muslim Arabs in detail and constituted the main source and the backbone of the article. As a matter of fact, this research has especially based on a long letter written by Ioannes Kaminiates, the author of the book named *η σύλληψη της Θεσσαλονίκης / The Capture of Thessaloniki*, to his friend Gregory of Cappadocia who wanted to take part in the siege of Thessaloniki and the treatment of the prisoners.

The Byzantine Empire experienced a great shock when a fleet of 54 ships headed first to Constantinople and then to Thessaloniki by Leo of Tripoli, who later converted to Islam. The situation of the city of Thessaloniki from the moment of the news that the Muslim operation started, the preparations for the defense before the siege, the information is provided about Leo of Tripoli, the strategies applied by the Byzantines during the defense of the city, the siege tactics of the Muslim Arabs, the weapons and equipment they used, the route they followed on returning to their countries with the spoils that obtained from Thessaloniki constitutes the general framework of this study.

However, even if there are scholars who are skeptical of what Ioannes Kaminiates wrote, especially in terms of the dates he used, most researchers agree that the relevant siege actually occurred and took place recently, according to the dates given by the author.

It is evident that the work of Ioannes Kaminiates describing the conquest of Thessaloniki offers various details about the Arab-Byzantine naval technology. The study gives essential information from the equipment of combat ships to the use of firearms. It should be noted that at the time when Thessaloniki was besieged and captured, the Arabs were able to act quickly and expertly in the Aegean Sea, especially on the occasion of the island of Crete. In the end, the element of bewilderment experienced by the Byzantine Empire should also be taken into account. As a matter of fact, although the Arab fleets were engaged in intensive activities in the seas, it was not expected by anyone that the Islamic navy would dare attack the second capital of Byzantium.

Selânik Kentinin Plânı – Ioannes Kaminiates'in te'lif ettiği *Selânik'in Zabtı* isimli eserin İngilizce tercümesinde yer alan krokinin Türkçeye uyarlanmış hâlidir. (*The Capture of Thessaloniki*, İngilizce trc. David Frendo-Athanasios Fotiou, Perth 2000, li)

III. (IX.) asrın sonunda Akdeniz'in doğusunda dönemin en büyük denizcilerinden biri ortaya çıkmıştır. Bizans limanlarına cesur saldırılarda bulunan ve düzenlediği hücumlarla düşmanlarına büyük bir korku salan bu amiral, Bizans kaynaklarında Trabluslu Leo ismiyle kaydedilmektedir. Müslüman müellifler, tarihçiler tarafından ise mezkûr donanma komandanı genellikle Gulâm Zûrâfe¹ [غلام زرافة] olarak zikredilmiştir.

Selânik çıkarması hakkında dönemin Arap ve Lâtin kaynakları az bilgi verirken, Bizans kaynakları bu kuşatma hakkında daha fazla mâlûmat sunmaktadır. Her ne kadar çalışma te'lif edilirken Arapça ve Lâtince kaynaklardan istifâde edilmiş olsa da vermiş olduğu bilgiler sebebiyle öncelikle makalenin ana metnini oluşturan, 904 senesindeki kuşatmada esir olarak ele geçirilen Ioannes Kaminiates ve onun Müslüman Arapların harekâtını detaylarıyla anlatan eseri hakkında mâlûmat vermek isâbetli olacaktır.

η σύλληψη της Θεσσαλονίκης / The Capture of Thessaloniki [Selânik'in Zaptı] isimli eser, Ioannes Kaminiates'in Selânik muhâsarasında ve sonrasında esirlerin başına gelenler hususunda soru sormuş olan Kapadokyalı Gregory'e (Gregorios) yazdığı uzun bir mektup şeklindedir. Ioannes Kaminiates kendisini *Kouboukleisios*'un² kiliseye âit itibarını elinde tutan imparatorluk sarayının rahibi, babasını da Yunanistan'ın *Eksarh*'i³ olarak tanımlamaktadır. Metin, Bizans'ın alışlagelmiş târihî yazı geleneklerinden birçoğuna uymamaktadır. Mektubun mukaddimesi ve

1 Bizans kaynaklarında Trabluslu (Trablusşam) Leo hakkında verilen bilgiler üst metinde mevcuttur. Bununla birlikte Arap kaynaklarında genellikle Gulâm Zûrâfe veyahut 350 (961) yılında vefât etmiş olan Kindî'nin (*Kitâbü'l-Vülât ve Kitâbü'l-Kudât*, nşr. R. Guest, Kahire t. y., s. 245) ifâdesiyle Reşîk el-Verdâmî (رشيق الوردامي) olarak zikredilen Trabluslu Leo'nun hayatı hakkında mâlûmat yok denecek kadar azdır. Alexander A. Vasiliev (*Byzance et les Arabes*, Brüksel 1950, II/2, 163) Trabluslu Leo'nun Toros ile Amanos dağlarında yaşayan ve Bizans İmparatorluğu'na asker olarak hizmet veren Hristiyan bir topluluk olan Merdeîlerden (Cerâcime) biri olduğunu göstermek için Kindî tarafından kaydedilen Verdâmî'yi açıklamıştır. Mes'ûdî (ö. 345/956), Trabluslu Leo'nun ismini Lavin (Leon) Gulâm Zûrâfe (لاون غلام زرافة) olarak kaydetmiştir. Bkz. *et-Tenbih ve'l-İşrâf*, nşr. Abdullah es-Sâvî, Kahire 1938, I, 153. Mes'ûdî (*Mürûcû'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher (fî tühâfi'l-esrâf mine'l-mülûk ve ehli'd-dirâyât)*, nşr. Muhammed Abdülhamîd, Kahire 1964, I, 129) isimli bir diğer eserinde Trabluslu Leo'nun ismi ve konumu hakkında şu bilgiyi nakletmektedir: "*Ben burada mellâhları (bahriyelileri) gördüm, bunlar arasında savaşı denizciler de vardı. Örneğin, Trablusşam'ın yöneticisi Lâvi el-Mükennâ bi-Ebî'l-Harb Gulâm Zûrâfe = مثل لاوى المكني بأبي الحرب غلام زرافة صاحب طرابلس الشام من ساحل دمشق*" Krş. İbnü'l-Adîm'in (ö. 660/1262) meşhur eserinde (*Bugyetü't-taleb fî târihi Haleb*, Beyrut 1988, I, 399) Kindî'den nakillerde bulunan Ahmed b. Tayyîb el-Serhâsî'nin denizlerle ilgili bir risâlesinden istifâde ederek kaydettiği bilgiler aynı olmakla birlikte Gulâm Zûrâfe'ye atfedilen altı çizilmiş iki tane ismin yazılışı Mes'ûdî'den farklıdır: لاون المكني بأبي الحارث غلام زرافة = *Lâvin el-Mükennâ bi-Ebî'l-Hâris Gulâm Zûrâfe*. Trabluslu Leo'nun adları hakkında ayrıca mukayeseli bir anlatım için bkz. W. A. Farag, "Some Remarks on Leo of Tripoli's Attack on Thessaloniki in 904 A. D.", *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), 1989, s. 135. J. H. Pryor-E. M. Jeffreys'in kaydına göre; Müslümanlar 898 yılında muhtemelen Kibyrrhaiote Theması'ndan bir Bizans filosuna denk geldi. Müslümanlar sayısız gemiyi ele geçirip 3.000 denizciyi öldürdükten sonra galip geldiler, bu zaferle Ege Denizi, Kibyrrhaiote'de Bizanslı bir denizci olan ve daha sonra esir alınıp İslâm dinini kabul eden Müslümanların Gulâm Zûrâfe olarak isimlendirdiği Trabluslu Leo'nun tahriplerine açık hâlde geldi. Bkz. *The Age of ΔΡΟΜΩΝ, The Byzantine Navy ca 500-1204*, Brill-Leiden/Boston 2006, s. 62. Lâtin kaynağının müellifi Theophanes Continuatus'un (ö. ?) Trabluslu Leo hakkında kaydettikleri için 49. dipnota bakınız.

2 İmparatorluğa âit kiliseye bağlı mâbeyincilere verilen unvan. Bkz. Alexander P. Kazhdan, "Kouboukleisios", *Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford & New York 1991, II, 1155.

3 Hem dinî olmayan hem de kiliseye âit yönetimlerde olan birkaç görevli topluluğuna verilen bir isim. Bkz. Alexander P. Kazhdan-A. P., "Exarch", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford & New York 1992, II, 767.

sonu, bir arkadaşın bilgi talebi üzerine verilen bir yanıt şeklinde çerçevelenmiştir. Bu mektup kapsamında; Selânik'e bir methiye, tâlihsizliğe sebep olan vatandaşların günahları üzerine bir ağıt, şehrin kuşatmasını betimleyen birinci şahıs açıklaması, nüfusun çoğunun köleleşmesi, Girit'e doğru yola çıkmış mahkûmların mâruz kaldıkları eziyetler ve sonrasındaki gelişmeleri konu alan bölümler mevcuttur. *Kişisel tecrübenin verdiği derin bir korkunun olduğu bu metinde, tarihi klâsikleştirilen tarafsız anlatıma uyulmamıştır.*⁴ Nitekim yazar bir tarihçi değil, Selânik'in zaptına şahit olan entelektüel bir görgü tanığıydı.

Ioannes Kaminiates'in çalışması yukarıda zikredildiği üzere kuşatmanın başlangıcından esirlerin Tarsus'a mübâdele için götürüldüğü zamana kadar tüm süreci kapsamaktadır. Makalenin yazımı esnasında ise Grekçe orijinal metin ve İngilizce tercümesinin birlikte neşredildiği çalışma esas alınmıştır. Toplamda 133 sayfadan müteşekkil metnin sâhip olduğu hacim göz önünde bulundurulduğunda Müslümanların harekâtının başladığı haberinin geldiği andan îtibâren Selânik şehrinin durumu, muhâsara öncesinde müdâfaa için yapılan hazırlıklar, Trabluslu Leo hakkında verilen bilgiler, kentin savunması sırasında Bizanslıların uyguladıkları stratejiler, Müslüman Arapların muhâsara taktikleri, kullandıkları silâhlar-teçhizat, şehre girdikten sonra yaptıkları ve Selânik'ten elde ettikleri ganîmetlerle Tarsus'a dönüşte izledikleri rota bu çalışmanın kurgusunu oluşturmaktadır.

Ioannes Kaminiates'in Müslüman Arapların Selânik'e harekât düzenleyeceği hususundaki nakli şu tümcelerle başlar ve devam eder:

“Roma [Bizans]⁵ dünyasının hükümdarı, dindarların dindarı İmparator Leon'un [VI. Leon (886-912)] bir habercisi, barbarların, yâni mel'un Hâcerîlerin⁶ yaklaşmakta olduğu haberleriyle

4 Leonara Neville, *Guide to Byzantine Historical Writing*, Cambridge 2018, s. 114. Ioannes (John) Kaminiates hakkında ayrıca bkz. *The Capture of Thessaloniki*, İngilizce trc. David Frenodo-Athanasios Fotiou, Perth 2000, s. XXVII-XXXVII. Alexander Kazhdan (“Some Questions Addressed to the Scholars Who Believe in the Authenticity of Kaminiates ‘Capture of Thessalonica’”, *Byzantinische Zeitschrift*, LXXI, 1978, s. 301-314) 1430'da Osmanlı'nın Selânik'i muhâsarasına bir cevap niteliğinde yazılmış mektup üzerine algılanan zaman yanlışlığını -XV. asırda yazılmış bir metin olmasına rağmen X. yüzyıla âit görünmesi- temel alarak argüman sunmuş ve Trabluslu Leo'nun kuşatmasının tarihsel gerçekliğini sorgulamıştır. Krş. Neville, *a. g. e.*, s. 114. Giannes Tsaras (“É Aauthentikot é ta tou Chronikou to I ô annou Kamiat é”, *Vyzantiaka*, 8 (1988), s. 41-58) metnin X. yüzyıl kompozisyonunda olup olmadığı konusunda tartışma başlatmıştır. Krş. Neville, *a. g. e.*, s. 114-115. Joseph Frenodo (“The Miracles of St. Demetrius and the Capture of Thessaloniki”, *Byzantinoslavica*, 58 (1997), s. 205-224) ise metni dinî ve edebî çevreyle ilişkilendirip Kazhdan'ın zaman yanlışlığı üzerine olan birçok tezini zayıflatmıştır. Krş. Neville, *a. g. e.*, s. 115. Paolo Odorico (*Thessalonique: Chroniques d'une ville prise*, Toulouse: Anacharsis 2005, s. 16-24) metnin X. asıra âit bir yapıt olduğunu kabul etmesinin yanı sıra böylesine bir sahtecilik için eksik motivasyon kaynağı olduğunu belirtmiş ve Kaminiates'in metninin X. yüzyıl politikası ve kültürüyle de uyum içinde olduğunu öne sürerek fazladan argümanlar sunmuştur. Krş. Neville, *a. g. e.*, s. 115. Ioannes Kaminiates'in te'lifine şüpheyle bakanlar olsa dahi kaydettiği tarihler incelendiğinde muhâsara ve zaptın İslâm müelliflerinin naklettiği tarihlere yakın bir zamanda gerçekleştiği görülecektir.

5 Köşeli parantez [ ] içindeki bilgiler, izâfeler çalışmanın yazarı tarafından ilâve edilmiştir.

6 Hıristiyan kaynaklarında, Hz. İsmail'in annesi Hâcer'den ötürü, İslâm'ı ve Müslümanları tanımlamak için kullanılan bu kelime için bkz. John V. Tolan, *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination*, New York 2002, s. 10-11.

aceleyle geldi ve bize silâhlanıp kendimizi korumamızı tavsiye etti.⁷ Bu sebeple sura odaklanmaya, surun güvenliğini ve güçlendirilmesini birinci önceliğimiz hâline getirmeye karar verdik. Ancak bu arada imparator habercisi bize bunu yapmamamızı tavsiye etti. Petronas⁸ adındaki bu şahıs protospatharios⁹ rütbesine sâhipti ve kendisi şehirde kısa bir süre geçirerek şartların gerektirdiği her türlü yardım ve iş birliğini sunma tâlîmatını almıştı.¹⁰ Kentin güney yakası tamâmen denizle çevriliydi ve o bölgeden gelecek saldırıya karşı savunmasızdı. Gemilerin kıç tarafı duvarları aşacak yükseklikteydi ve barbarlar buradan kolayca kent içlerine sızabilirlerdi. Tahminlere göre her biri bir şehir büyüklüğünde ve iyi teçhizatlanmış 54 tane barbar gemisi bulunmaktaydı. Gemilerin mürettebatı katiller, gözü dönmüşler, Suriye'de yerleşik İsmâîlîler ve ülkeleri Mısır sınırında bulunan, vahşi, adam öldürme ve korsanlıkta çokça mâhir, kana susamış Etiyopyalılardan müteşekkil karışık bir kalabalıktan oluşuyordu.¹¹

“Savaş konusundaki deneyimsizliğimiz, bir düşman saldırısını sınırsız korku ve endişe nesnesi hâline getirdiğimiz için bu beklenmedik duruma karşı herhangi bir savunma yöntemi geliştiremediğimiz¹² de açıktı. Bu arada, kaçınılmaz olarak şehrin ele geçirilmesi ve ibâdethânelere âit altın, gümüş ve diğer değerli malzemelerden yapılmış tüm süs eşyalarının çalınmasıyla netîceleneceği için, kaçma yoluna başvurmak alçakça bir eylem olurdu. Biz bu şekilde beyhude çabalarırken, birisi barbar gemilerinin ‘mendirek’ olarak tanımlanan dar kara çıkıntısına çoktan yaklaştığı haberiyle geldi. Bu, dünyanın yaratılışının 6412. yılının 29 Tem-

7 Harekât öncesinde Doğu Akdeniz’de yaşanan ve Selânik muhâsarasına kadar yaşanan olaylar hakkında bkz. Farag, a. g. m., *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), s. 136-137; Rashad Khoury Odettallah, “Leo Tripolites-Ghulam Zurafa and the Sack of Thessaloniki in 904”, *Byzantinoslavica*, LVI, Praha 1995, 97-98, 100-101.

8 Müslüman Araplara âit filoların hareket ettiği öğrenildiği zaman şehrin etrafına sur yapılmasına ve özellikle deniz tarafındaki surların onarılmasına karar verildi. Ancak Petronas bu eylemin faydasız olacağını ve insanları gereksiz yere yoracağını düşünüyordu. Nitekim o, barbarların kentin güney tarafında dalgaların vurduğu kıyılardan saldırıya geçmelerinin kolay olacağını fark etmişti. Çünkü mezkûr alanda bir mâni yoktu. Surlar o kadar alçaktı ki gemilerin kıç tarafları için sorun oluşturmuyorlardı. Bununla birlikte o gizli bir su altı geçidi yapmaya karar verdi. Söz konusu geçit, aynı zamanda yapay bir şekilde şehir için güvenlik ağı ve düşmana karşı engel teşkil etmek için tasarlanan pusu işlevi görecekti. Şehrin doğu ve batı taraflarında tek sütun olarak taştan mezar bloklarının sayısı fazlaydı, bunlar eskiden burada yaşayan paganların ölümlerini gömdükleri yerlerdi. O bunları toplatmış, kendi yöntemleriyle denize indirtmiş, bir sıra oluşturmak için kısa aralıklarla olacak biçimde su altına yerleştirmişti. Bu suretle o, bir anlamda denizde sur inşa ettirmişti. Bu sur karadakinden daha güçlü ve daha güvenli olmuştu. Daha sonra imparator tarafından başka bir görevli Selânik kenti için tâyin edildi. Yeni gelen şahıs tam bir yetki ile donatılıp “strategos” rütbesiyle bu şehre atanmıştı ve kendisine Leo şeklinde hitap ediliyordu. Bu kişinin tâlîmatıyla Petronas’ın su altı ağ plânı durdurulmuş ve surlar yapılması emredilmişti. Öte yandan Leo’dan sonra gönderilen bir diğer komutan ise Niketas idi. Selânik şehri için görevlendirilen Leo ve Niketas surlara yakın bir yerde karşılaşmışlardı. At üzerinde olan iki komutan tam birbirlerine sarılacakları esnada Leo’nun atı şahlanıp onu üzerinden düşürdüğünde sağ baldırı ile kalçasındaki kemik kırılmış ve böylece Niketas idârede tek başına kalmıştı. Bkz. Kaminiates, a. g. e., s. 31, 33, 35. Kaminiates’in verdiği bilgilerden şehri muhâfaza etmek için üç kişinin sırasıyla çeşitli tedbirler aldığı anlaşılmaktadır.

9 Orta Bizans döneminin (VIII-XII. yüzyıllar) yüksek dereceli unvanlarından biridir. Bu rütbe üst düzey generallere, il vâlilerine ve yabancı prenslere verilirdi. Bkz. Anthony Cutler-Alexander P. Kazhdan, “Protospatharios”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, New York & Oxford 1991, III, 1748.

10 Kaminiates, a. g. e., s. 29.

11 Kaminiates, a. g. e., s. 31, 33.

12 Şehre Müslüman Arapların yönelişi esnasında Selâniklilerin yaptıkları dinî âyinler için bkz. Kaminiates, a. g. e., s. 39, 41.

muz Pazar [29 Temmuz 904 = Mezkûr tarihin hicrî karşılığı 13 Ramazan 291 'dir] günü şafak sökerken meydana geldi. Haber kent boyunca orman yangını gibi yayıldı; her tarafta kargaşa ve kaşa karışıklığı vardı. Herkes elinden geldiğince silâhlanıp surlara asker göndermek için acele etti. Barbar filosunun bahsi geçen yüksek burundan pupa yelken geldiği görüldüğü sırada, siperler boyunca henüz düzgün bir şekilde konuşlandırılmamışlardı."¹³

Selânik, Bizans İmparatorluğu'nda derece ve büyüklük bakımından İstanbul'dan sonra gelmekte, yâni imparatorluğun en büyük ikinci şehri konumunda bulunmaktaydı. Dolayısıyla Selânik'te ikamet edenlerin hem kentin konumu hem de içinde bulunduğu fizikî şartlar açısından bu denli bir özgüvene sâhip olma ihtimalleri böylesi bir saldırı girişimine karşı hazırlanmayarak rehâvete kapılmalarına sebebiyet vermiş olabilir. Bununla birlikte yapının yazarı Selânik'in içinde bulunduğu durumu objektif bir şekilde değerlendirmiştir.

"Daha önce ifâde edildiği üzere, Selânik Körfezi boyunca esen rüzgârın en uzun süreli olduğu ve Yunanistan'daki Olympus Dağı'nın eteklerinden her yaz günü gün doğumundan dokuzuncu saate kadar şehre uğrayıp esintiye sebep olduğu Temmuz ayında idik. Her şeyden önce, barbarlar kendilerini surun yanında konumlandırarak yelkenleri indirdiler ve dikkatle kentin düzenini tetkike başladılar. Aslında, demir atar atmaz bizi muhârebeye çağırmadılar; gücümüzü ve hazırlıklarımızın kapsamını araştırmak ve savaşa hazırlanmak için kendilerine biraz zaman tanıdılar. Önlerinde surlarının tamamı muazzam sayıda insanlarla dolu devâsâ bir şehir buldular. Bunun neticesinde daha da dehşete düştüler ve kısa bir süre savaşmaktan imtinâ ettiler. Biz ise moralimizi geri kazanmak için cesâret toplamaya başladık. Biz bu durumdayken, barbar güçlerinin lideri, surun denizle çevrili tüm bölümünü devriye gezmeye karar verdi. O, huyu suyu bir tek adını aldığı vahşi hayvana [Leo] benzeyen ve acımasız davranışları yanında kontrol edilemez mizacına bu hayvanın bile denk olamayacağı, uğursuz ve tamâmen kötü bir insandı. Kendisi bir zamanlar Hıristiyan idi ancak barbarlar tarafından esir alındığında onların dinlerini ve öğretilerini benimseyerek köklerine ihânât etti. Leo denilen bu evcilleştirilemez canavar, bu mücrim, dikkatle surun etrafında yelken açtı ve hesaplanmış kötü niyetli saldırısını başlatmak için olası bir noktayı araştırdı. Diğer gemiler doğu sâhil şeridinde tek bir noktaya demir atarak hazırlıklarını yapmaya başladılar. Vatandaşlarımız da zırhlarını giydiler, siperlere konuşlandılar ve yaşanacak mücâdeleye hazırlandılar. Ancak bu vahşi canavar [Leo], surun tamamını inceleyip limana girişin demir bir zincirle ve birkaç gemi batığıyla engellenmiş olduğunu fark ettiğinde saldırısını tam da bu noktalarda başlatmaya karar verdi. Zîra bu noktalarda, deniz tabanına önceden gizlenmiş olan ve gemilerinin geçişini engelleyen kaya kütlelerinin olmadığını ve filosunun surun hatırı sayılır ölçüde yükseltilmiş olan kısmından daha ağır ateş altında kalmayacağını idrak etmişti. Aslında o, denizin çok derinleştiği ve surun özellikle alçak bir tarafına çarptığı bir yer seçti, konumunu dikkatlice belirledi ve sonra adamlarına dönerek savaş için işâret verdi. Onlar, sert ve vahşi çığlıklar atıp öfkeyle kürek çekerek gemileriyle kendilerine gösterilen noktalara doğru hızla seyrettiler. Bunun yanında tabaklanmamış deriden davullara vurarak korkunç bir vâveylâ

13 Kaminiates, a. g. e., s. 37, 39, 41.

koparttılar ve şehri müdâfaa etmek için siperlerde konuşlanmış olanları korkutmak amacıyla daha başka bir sürü hileye başvurdular. Ancak surdaki askerler daha da yüksek sesle bağırdılar ve duâlarla yakararak düşman kuvvetlerine karşı kurtarıcı Haç silâhının yardımını dilendiler. Bunu öyle etkili bir şekilde yaptılar ki, barbarlar, daha önce duyduklarından daha korkutucu bir çığlık atan pek çok insanın sesiyle, bir süre sersemlediler. Nitekim kent ahâlisinin sayılarını haykırışlarının gürültüsünden tahmin ederek, her şeyi göze alıp mücâdeleye girmenin ve benzerini hiç görmedikleri kadar büyük bir şehri yağmalamanın kolay olmayacağı sonucuna vardılar.”¹⁴

Ortaçağ'da deniz muhârebeleri öncesinde klâsikleşmiş, psikolojik olarak düşmanı yıldırma yönelik olan bu tasarruf vâsıtasıyla iki tarafın yüksek ve ürkütücü sesler çıkararak düşmana gözdağı vermeye çalıştıkları görülmektedir. Benzer durum Bizans ile Müslüman denizciler arasında vuku bulan *Zâtü's-Savârî (34/654-655)*¹⁵ Deniz Muhârebesi'nde de meydana gelmiştir.

“Yine de emellerinden vazgeçmeyen barbarlar, saldırılarının başında cesâretlerini kaybetmiş izlenimi yaratmamak için ne korkusuzca ne de daha sonradan sergileyecekleri öfkeyle ilerlediler; bir miktar çılgınlıkla karışık korku duyarak ve bir ok yağmuruyla kendilerini rakiplerine karşı koruyarak ilerlediler. Sonrasındaysa ilerleyişleri daha pervasız hâle geldi ve savaşı göğüs göğüse çarpışma hâline getirmeye çalıştılar, havlayan köpekler gibi kendi kendilerini sinirlendirdiler ve surlardan üzerlerine açılan ateşle iyiden iyiye kudurdular. Ancak her iki taraf da ateşe mâruz kalırken ve üstünlük sağlamamışken, diğerlerinden daha cesur ve daha cüretkâr bireylerden oluşan bir barbar müfrezesi denize atladı. Yanlarında suda yüzdürdükleri ve kendilerine o yönden açılan ateşe aldırış etmeden sura dayayıp tırmanmaya çalıştıkları tahattan bir merdiven vardı. Aslında, vücutlarını yaklaşıp kadar su altında tuttular ve kalkanlarını başlarının üzerinde tutarak yüzdüler. Suyun sağladığı korumadan mahrum kaldıklarında ise başlarını örtmek için kalkanlarını kullanarak, ok yağmuruna karşı yiğitçe mücâdele ettiler. Daha sonra merdiveni hızla sipere doğru çekerek sura tırmanmaya çalıştılar. Ancak ölüm, onların plânlarını engelledi. Ayakları merdivenin basamaklarına değip değmez, dolu tanesi büyüklüğünde bir taş yağmuruna tutulup devrilerken sudan mezarlarına baş aşağı daldılar. Bunun üzerine, şimdilik bundan öte bir risk almaya cesâret edilemediğinden gemilerin hepsi hızla geri çekildiler. Barbarlar o gün içinde bir değil birkaç kez saldırdılar, ancak daha da fazla zâyiat vererek ricat ettiler. Önceden kararlaştırılmış bir işâretle denizdeki faaliyetlerini askıya aldılar ve gemileriyle şehrin doğusundaki sâhil şeridinin yakınlarında demirlediler. Daha sonra karaya çıktılar ve deniz yakınındaki Roma Kapısı¹⁶ denen kapının bulunduğu surun yüksek kısmındaki garnizona ateş açtılar.”¹⁷

14 Kaminiates, *a. g. e.*, s. 43, 45

15 Murat Öztürk-İsmail Koçuk, “Zâtü's-Savârî Deniz Muhârebesi (34/654-655)”, *Tarihe Yön Veren Savaşlar*, ed. Osman Gazi Özgüdenli, [Basım aşamasında].

16 Bu kapının Selânik kentindeki konumu hakkında çalışmada sunulan şehir plânına bakınız.

17 Kaminiates, *a. g. e.*, s. 47, 49.

Müslüman denizci mürettebatın nasıl savaştıkları hususunda da yazar tafsîlâtli bir be-timlemeye gitmiş ve Bizans'ın karşı mücâdelesine temas etmiştir. Kaminiates'in, Selânik'in denizden kuşatılması esnasında istihdam edilen silâhları zikretmesi kayda değerdir. Bununla birlikte müellif Müslüman denizcilerin savaşı özelliklerini yazmaya devam etmektedir:

“Şehre karşı taarruzlarını gecenin geç saatlerine kadar devam ettiren barbarlar orada muhâbebe ettiler ve görünüşe göre çabalarından yorulmuş olarak gemilerinde dinlendiler; belki de ertesi gün bize en iyi nasıl saldıracaklarını hesap ediyorlardı ve bir dizi aldatıcı hamle daha hazırlamaya niyetliydi. Aslında bu alanda son derece zeki idiler ve harekete geçmeye karar verdikten sonra kararlı bir şekilde ilerliyorlardı. Dahası, plânlarını uygulamaya koyabildikleri sürece her türlü tehlikeye göğüs germeye hazır dılar. Plânları başarısız olsa bile, şu an için üstesinden gelinemeyeceği anlaşılan şeyi başarmak için cesurca mücâdele etmenin muhteşem bir muvaffakiyet olduğunu düşünüyorlardı. Dolayısıyla, o zamana kadarki yiğitliklerimizden gurur duymak için her türlü sebebimiz olmasına rağmen, bütün gece uyanık kaldık. Aslında, barbarların liderini bile hayrete düşürecek derecede azimliydik ve yoğun cesâret göstermiştik. Netîcede o da her saldırıya ne sebeple bu kadar cesurca direndiğimizi ve hâdiselerin nasıl bizim hakkımızda duyduklarının tersine dönüştüğünü tespit etmeye gayret sarf etti. Ancak şafak söktüğünde ve savaşın ikinci günü îlân edildiğinde, strategoi¹⁸ [generaller] bir kez daha bizi harekete geçirmek için çokça çaba gayret ettiler. Gün ışığı etrafa yayılırken, barbarlar karaya çıkıp sura bir saldırı daha başlattılar. Muhâbebe düzeninin belirli noktalarında kendilerini dağıtarak konuşlandılar. En büyük güçlerini ise kapıların durduğu duvardaki açıklıklara yoğunlaştırarak silâhlarını tüm ağırlığıyla karşımıza diktiler. Bâzıları yay ve ok kullanırken bâzıları ise bizi elleriyle attıkları taş yağmuruna tuttu. Diğerleri taş atma makinelerini [mancınık] çalıştırdılar ve havada savrula savrula süzülen devâsâ kayaları üzerimize gönderdiler. Nitekim ölüm bizi pek çok şekilde tehdit etti. Önceden bahsedilen tek kapıya karşı, daha önce Thasos [Taşoz] yoluyla ilerlerken bu amaç için özel olarak donattıkları, her ciheti çok iyi muhâfaza edilmiş yedi adet mancınık yerleştirdiler. Bunların önüne duvara dayadıkları ve tırmanmaya çalıştıkları ahşap merdivenler getirdiler, taş atma makinelerinden çıkan bir yaylım ateşiyle kendilerine siper sağladılar. Siperlere bile merdiven takmışlardı ki cüretkâr bâzi adamlar ilâhî bir güçle o noktaya sıçramamış olsaydı plânları gerçekleşmiş olacaktı. Bu adamlar barbarları mızraklarıyla yaraladılar ve merdivenle birlikte geriye doğru fırlattılar. Barbarlarsa bu stratejinin de başarısız olduğunu görünce kaçtılar ve hatta merdiveni de arkalarında bıraktılar. Onlarla dalga geçecek kadar cesâretli olan bize karşı deliler gibi çıldırdıklarını duymak ne kadar korkunçtu! Dişlerini öfkeyle gıcırdattıklarında ve şeytânî doğalarını ağızlarını durmadan köpürterek açığa vurduklarındaki öfke nöbeti ne muazzam boyutlara ulaşmıştı! O gün boyunca yemek de yemediler ancak muazzam sıcağa rağmen muhâbebeyeye doymuyorlardı. Gerçekten

18 Bizans'ta “general, kumandan” mânâsında bir terim olmasının yanı sıra askerî bir vâliyi tanımlamak için de kullanılmıştır. Bkz. Alexander P. Kazhdan, “Strategos”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford & New York 1992, III, 1964.

de, vücutlarının yorgunluktan kırıldığıнын ve başlarına vuran güneş tarafından kavrulduklarının farkında bile değillerdi. Tek düşündükleri ya şehri yağmalayıp hınçlarını bizden almak ya da bunu yapamazlarsa hayattan umudu kesip kendi silâhlarıyla intihar etmektir. Ancak sura yaklaşmak onlar için son derece tehlikeli olduğundan, yalnızca oklara ve mancınıklarına güveniyorlardı. Düzene girip ilerlemek sûretiyle, atış menzilleri kentin üzerine aynı şiddetle ok ve taş yağdıracak kadar yakın bir mesâfede yeniden mevzilerini aldılar. Kendilerini kalkanlarıyla koruyarak ve tüm benlikleriyle cenge atılarak, gövdesi bronz veya başka bir sert maddeden yapılmış heykeller gibi durdular ve sonsuz bir mukavemet vasfı yanında tasvir olunmaz bir mücâdele ruhu sergilediler. Güneş öğle vaktine doğru havayı bir fırın gibi ısıtırken, doğuştan gelen öfkelerini o son aşırı sıcaklıkla ateşlediler ve akıl almaz çalgınlıklarını ümitsizliğin verdiği kuvvetle daha da ileriye götürerek bu kez enerjilerini daha farklı (ve özellikle ölümcül) bir kuşatma türüne yoğunlaştırdılar.¹⁹

Yazar, Selânik'i kuşatan Müslümanların sâhip olduğu zekâyı ve cesur hamlelerini bu zor koşullarda dahi övmekten çekinmemiştir.

“Şehrin doğu tarafındaki surda dört kapı vardı. Bunlardan ikisini, daha önce bahsedilen Roma Kapısı ve Cassander [Kassandreiotik]²⁰ adlı kapıyı yakmayı plânladılar. Buradaki fikir şuydu, eğer hâricî kapılar yakılıp yıkıldığında dış sura sızıp yüksek sura gizlice sürünerek çıkabilirlerse, iç kapıları hiçbir şeyden korkmadan yıkabilir ve kentin karşısına mâhir okçular göndererek herkesi içeri hapsedebilirlerdi. Sinsi plânlarını şu şekilde belirlediler: Arabalar bularak balıkçılarımızın avlanmak için kullandıkları türden çok küçük tekneleri baş aşağı yerleştirip üzerlerine de bol miktarda yakacak odun ve bir yığın çalı eklediler. Sonra hepsine zift ve kükürt serpiştirdiler, omuzlarını arabalara dayadılar, tekerleklerini hareket ettirdiler ve kapılara ulaşıncaya kadar elleriyle onlara kılavuzluk ettiler. Sonra odunu aşağıdan yaktılar ve kalkanlarıyla kendilerini gizleyip plânlarını fark edilmeden gerçekleştirecek okçulara geri döndüler. Ateş, odunu tutuşturdu, alev harlanana kadar yandı ve kapıların demir kaplı dış yüzeyini akkor hâline getirdi. Sonra akkor demirden içeriye doğru yayılan ısı koca kapıları bir alev tabakasına çevirdi, böylece kapılar herkese müthiş bir korku salarak yıkıldı. Kentin her yerinde kapıların yandığına dâir haberler duyulduğunda, herkes kalbine hançer yemişe döndü. Kısa bir süre önce surlardan aşağı sıçrayıp düşmanı uzakta tutanlar ve diğerlerini mücâdeleye katılmaya teşvik edenler, gerçekte yabanî tavşanlardan daha zayıf olduklarını gösteriyorlardı. Her ne kadar dış kapılar ateşle yok edilse bile iç kapıları yeni bir duvarla hızla muhâfaza ettik ve siperlerdeki haznelere su koyup düşmanın şans eseri bu kapılara da bir saldırı başlatması ihtimâlini karşıdan izledik; böylece daha fazla zarar vermeye çalıştıklarında, alevlerle mücâdele etmek için biraz imkânımız olabilirdi. Ancak bunu fark ettiklerinde artık bu özel şeytânî taktikleri uygulamaktan vazgeçip daha kurnaz ve daha şiddetli diğer taktiklere başvurdular. Yıkımımıza tüm tertip ve düzeneklerden o kadar üstün bir yolla sebep olmaya nâil oldular ki,

19 Kaminates, a. g. e., s. 51, 53, 55.

20 Bu kapının Selânik kentindeki konumu hakkında şehir plânına bakınız.

artık bundan kurtulmak kat'a ve kesinlikle mümkün değildi. Gün geceye dönüşünceye kadar bize mancınıklar ve yaylarla ateş edip karanlık çökünce tüm bu çabalarına son vermek zorunda kaldılar. Sonra, savaşımayı bıraktıklarında, gemilerine bindiler ve kısa bir süre hareketsiz kaldıktan sonra önceden kurnazca tertip ettikleri saldırı plânını uygulamaya başladılar. Plân tuhaf bir kumar içeriyordu. Eğer bu sâyede kenti yağmalayabilirlerse, hele bir de saldırı, araya girip insanın ilerleyişini tahdit edecek kuru arâziden değil de sudan yapılırsa daha kolay bir başarı elde edeceklerdi. Fakat önceki girişimleriyle birlikte bu da başarısız olursa, fikri kafalarına sokan ve onları bir hiç uğruna yelken açtıranları önce silâhlarıyla infaz edecekler ardından da evlerine döneceklerdi. Bu sebeple, bu plân üzerinde anlaştıktan sonra, gecenin erken saatlerinde karmaşık tezgâhlarını uygulamaya koymaya başladılar. Her yere lambalar yerleştirip gemileri bitişik çiftler hâlinde, kolayca ayrılmamaları için sağlam halat ve demir zincirlerle birbirlerine bağladılar. Sonra denizcilerin gemi direği dedikleri ortada duran kalas parçalarını ön taraftaki arma vâsıtasıyla dikip her bir geminin dümen yekelerini bunlara topaçlarından sâbitlediler ve kürekleri palaları gemilerin yanlarından taşacak şekilde pruvaya giden halatlardan geçirerek asılı tuttular. Sonuç, dikkat çekici ve yepyeni garip bir mekanizmaydı. Dümen yekeleri, târif edilen şekilde topaçlarından havada asılı tutulduklarında, üzerlerine uzun tahta şeritleri sıralar hâlinde, yan yana yerleştirdiler ve bu ustaca yöntemle araya giren alanı döşemiş oldular. Daha sonra tüm kenarları tahtalarla, çitlerle çevirdiler ve dümen yekelerinin topaçlarının uçlarını gemilerin kış tarafındaki çok güçlü halatlara sıkıca bağlayarak sâbitlediler. Bu şekilde, karadaki surlardan daha etkili kuleler tasarlamış oldular. Bu kulelere de bedensel kuvvetleri ve doğuştan gelen cüretleri sâyesinde gemi direklerine tırmanmış ve bize öldürücü darbeyi indirmeye ant içmiş seçkin bir güç olan silâhlı barbarlar diktiler.²¹

Müslüman askerlerin şehri zapt etmek amacıyla sürekli yeni bir yöntem denedikleri verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu durum Müslümanların Selânîk'in ele geçirilmesi hususunda kararlı olduklarını gösterdiği gibi denizcilikle ilgili ileri ve gelişmiş teknolojiye sâhip olduklarına da kanıt teşkil etmektedir. Yazar da eserinde, Müslümanların hazırladığı plânlarda ilginç bir macera ruhu olduğuna işâret eden ifâdeler kullanmaktadır.

“Akabinde bu seçkin barbar kuvvetlerinin bâzılarına ok atmalarını, bâzılarına da tahkîmatın iç çemberinde konuşlanmış askerlere (bir adamın elini dolduracak kadar büyük) taşlar fırlatmalarını emrettiler. Diğerlerine, önceden toprak kaplarda hazırlanan ve onlarla yüzleşmek için ilerleyenlere fırlatma tâlîmatı verilen (yine sun'î yollardan elde edilmiş) ateşle donatılmıştı. Tüm bu plânlar etkili ve uygundu çünkü artık karada çalışmak zorunda değillerdi; daha önce târif edilen şeytânî îcat sâyesinde tahkîmatın yapısından daha yüksek bir seviyeye yerleşmiş olduklarından artık üstünlük kazandıran bir görüş açısına kavuşmuşlardı. Ama aynı gece bu kâfir adamlar bütün hazırlıklarını uygulamaya geçirdiler ve ne yapıldığına dâir hiçbir ayrıntı dikkatimizden kaçmadı zîra daha önce de belirtildiği gibi, bol miktarda aydınlatma teşhizatı vardı ve plânlarını başarıyla tatbik ederek ilerleme kaydettikleri kumsal da yakındı. Hepimiz gelecekte

21 Kaminiates, a. g. e., s. 55, 57, 59.

güvenliğimizi nasıl sağlayacağımızı bilmeden korku ve şaşkınlıkla afallayıp kalmıştık. Ahâlinin tamamının tam bir kafa karışıklığı ve çâresizlik içinde olduğu, anlık karar vermekten âciz kaldığı ve hayatlarının büyük tehlikede olduğu görülebiliyordu. Gerçekten de yaklaşan felâketi önlemek hiç kimsenin umurunda değildi, sâdece ölümün ne kadar çabuk ve ne kadar acı verici olacağı sorusuyla ilgili hastalıklı bir takıntı vardı. Barbarlar surun her tarafında işgâl ettikleri mevzileri ve kapıları yakından izledikleri için kaçış artık imkân dâhilinde olmaktan uzaktı. İnsanlar tüm güvenlik umutlarını bir kenara bırakarak, tâlihsizliklerinin büyüklüğü karşısında tamâmen şaşkına dönmüş gibi surda bir aşağı bir yukarı yürüdüler. Ancak yüreklerinde cesâret alevi bütünüyle sönmemiş olan bâzıları, düşmana karşı suru müdâfaa etmek ve ilerlemelerini püskürtmek maksadıyla birtakım hazırlıklar yapmaya karar verdiler. Bu hazırlıklar dâhilinde kullanılmak üzere bulunan teşhizat, demirde yatan gemilere karşı olası kullanım için toprak kaplarda hazır hâle getirilen zift, ateş, sönmemiş kireç ve diğer yanıcı maddelerden oluşuyordu. Buradaki fikir, bu nesneleri tam ortalarına fırlatmak ve onları saf dışı bırakmaktı. Yine de bunlar şaşkınlıktan afallamış adamların eylemleri ve kararlarıydı. Zâten gün ışığı gecenin karanlığını çözüyordu. Donanımlarına göre farklı noktalara dağılan gemiler, sura çarparak tamâmen yeni ve sıra dışı bir manzara sergilediler. Her bir gemi çifti, ustalıklı inşa edilmiş, istihkâmın boyunu fersah fersah aşan ve çılğın boğalar gibi atlayıp herkesi yıkımla tehdit eden barbar yükünü yüksekte tutan kendi tahta kulesini de berâberinde getirdi. Bunun üzerine, şehir halkının (artık hem kaçınılmaz olduğu hem de tabiri câizse yüz yüze geldikleri için) ölümü hiçe sayan tüm o kesimi, kendilerini kayıtsız şartsız mücâdelenin içine attılar. Âzamî tehlike ânını cesâretlerini gösterme fırsatı hâline getirerek yerlerinde durdular ve kahramanlar gibi savaştılar; her erkek elinden geleni yaptı. Aslında gemilerin yaklaşmasına müsâade etmediler, onlara ok ve ateşli silâhlar yağdırarak sura yaklaşmalarını ve plânlarını uygulamaya koymalarını engellediler. Ancak korkaklığa ve mutlak çâresizliğe kapılanların tâlihsizlik deneyimini düşünmeye dahi gücü yoktu ve bunlar yavaş yavaş surdan aşağı inip kentin dağlık kısmına kaçarak düşmana daha fazla cesâret verdiler. Aslında düşman, surun yapısının belli bir noktada başka herhangi bir yerde olduğundan daha ciddî şekilde bakımsız durumda olduğunu görüp ayrıca denizin de orada daha derin olduğunu fark edince, birbirine bağlanmış olan gemi çiftlerinden birini, yaklaşıp kadar usul usul kürek çekerek o yöne doğru itti ve gemilerin başlarını sipere kadar getirdiler. Sonra, tahta istihkâmdaki adamlar onlara taş atmaya çalıştıklarında, daha önce anlatılan mekanizmaların tepesinde duran barbarlar yüksek sesle bir çığlık atıp darbelerinin şiddetine hiç kimsenin dayanamayacağı dev taşlar fırlattılar. Borulardan hava yoluyla ateş açtılar, içleri ateş dolu başka mahfazaları da surlara fırlattılar ve şehri müdâfaa edenlerin kalplerine öyle bir dehşet saldılar ki bunlar hızla aşağı atlayıp surları terk ettiler. Düşman amacına ulaştığını görünce tahkîmata karşı özellikle cesur bir barbar gönderdi. Görünüşe göre diğerlerinden daha çılğın olan bu Etiyopyalının elinde, surdan aşağı atlar-ken salladığı bir kılıç vardı. Sonra kalabalığın öne çıkmasını bekledi, kaçışlarının düzmece mi gerçek mi olduğunu keşfetmeye çalıştı. Zîra kent sakinlerinin onları gruplara böldükten sonra

yollarını kesebilmek için sokaklara gizli bir pusu kurmuş olabileceklerinden şüpheleniliyordu.”²²

Yazar kendi savunmalarını daha cansız benzetmelerle anlatmış olsa bile Müslümanların saldırı hazırlıklarını gösterişli ve etkileyici ibârelerle tanımlamaktadır. Öte yandan Selâniklilerin alışık olmadığı görüntüde birinin/birilerinin sura ulaşmış olması da korkuyu artıran bir husus olsa gerektir.

“Netîce olarak şehre girme konusunda isteksiz davranarak, önlem almadan görevlerini yerine getirdiler. Barbarın elleriyle savrulan kılıçların parıltısı havada şimşek gibi çaktı ve her noktada düşmanın girişini gözler önüne serdi. Bu musîbetin iyice şiddetlendiğini anlayan kent halkı farklı yönere kaçışmaya başladı,²³ ölüm onları önüne katmış sürüyordu ve kaçacak başka delik bırakmamıştı. Sonra, barbarlar tüm surun temizlendiğini ve müdâfilerinin toplu hâlde kaçışıyla artık güvenliklerinin garanti altına alındığını görünce, hevesle gemilerden indiler, siperlere atladılar ve kapıları ateşe verdiler, böylece vazîfelerinin tamamlandığını diğer gemilere işâret etmiş oldular. Diğerleri de hızla görüş alanına girip üzerlerindeki küçük bir peştamal dışında tamâmen çıplak ve kılıçlarla silâhlanmış barbar birliklerini şehre gönderdiler. İçeri giren bu barbarlar, surların civarında yerde kıvranırken buldukları herkesi, korkudan yüzükoyun kapaklanıp kaskatı kesilmelerine bakmadan ve yere düşerken aldıkları yaralar yüzünden bîtap hâlde kaçma ümidini yitirmelerine aldırmandan katlettiler. Ondan sonra gruplara ayrılıp ana caddelere gittiler. Kent halkı, kendilerini nasıl kurtaracaklarını veya felâketi nasıl savuşturacaklarını bilemeden, şaşkınlık ve kafa karışıklığı içinde toplaşan sayısız gruba ayrıldı. İnsanların dümensiz gemiler gibi amaçsızca sürüklendiği görülebiliyordu! Erkekler, kadınlar ve çocuklar birbirlerinin üzerine atılıyor, birbirlerine yapışıyor ve daha da acıklısı son ayrılık kucaklaşmalarını gerçekleştiriyorlardı. Barbarlar şehre girer girmez her yöne dağıldılar, genç yaşlı, kadın erkek demeden herkesi katlettiler. Merhamet göstermediler!.. Yaşlılar, hâlâ altın çağlarını yaşamakta olanlar, gençler, yoldan geçenler, hepsi benzer şekilde kan dökme arzusuna kurban oldular. Onları ölümcül darbelerle şerefli bir şekilde infaz etmediler, acılarını uzatmak için kollarını, bacıklarını kestiler ve can çekişmeye mahkûm ettiler. Ama bu bile onlara hâkim olan öfkeyi tatmin etmek için yeterli değildi ve ölümü bir kereden fazla tattıramadıkları için deliler gibi öfkeleniler. Felâketin başlangıcında, vahşi ve kontrol edilemeyen iştahlarını doyurmak için ne kadınları ne yaşlıları ne de körpelikleri vahşi hayvanların bakışına bile merhamet yerleştiren çocukları esirgediler. Kılıç, çimenli bir düzlükte yoluna çıkan her şeyi biçen bir orak gibi herkesin boynuna eşit bir şekilde indi! Daha önce de belirttiğimiz

22 Kaminiates, a. g. e., s. 59, 61.

23 Kaminiates de iki kardeşi, babası ve bir din adamıyla surlara çıkıp bir burcun içinde gizlenmişti. Ta ki orada onları bâzi Sudanlı askerler bulana kadar... Hayatta kalması mukabilinde gizli olan hazînesinin yerini onlara söyleyecekti. Kaminiates’in gizlenmesi, bulunması ve esir olarak götürülmesi kendisi tarafından tafsîlâtı bir şekilde anlatılmıştır. Bununla birlikte yazarın, kendisi ve berâberindekilerin bulunduğu esnada lisanlarını konuşabilen bir Müslümana rastlaması büyük bir şanstır. Şehre Müslümanların girmesinden sonra yazarın yaşadıkları hakkında bkz. Kaminiates, a. g. e., s. 73, 75, 77, 79, 81, 83. Kaminiates (a. g. e., s. 107) ayrıca Müslüman Arap donanmasının birleşik bir filo olduğunu ifade eden bir cümle de kullanmıştır: “Beşimiz hep berâber esir alındığımız Mısır filosuna âit bir gemideydik.”

gibi, ahâlinin bir kısmı, Akropolis adıyla anılan ya da Hosiou David²⁴ denen semt çevresinde yüksek bir yere yığılmıştı, diğerleri ise şehrin batıya bakan iki kapısına akın etmişlerdi. Hepsinin aklında tek bir düşünce diğerlerinden öne çıkıyordu: Kılıçla parçalara ayrılmaktan nasıl kurtulabiliriz? Altın Kapı²⁵ denilen yerde ne korkunç bir felâket oldu! Oraya akın eden ve orayı biraz açmak isteyenler girişimlerinde ne kadar da büyük bir hezîmete uğradılar! Kapının kantarlarını daha ancak biraz oynatabilmişlerdi ki yine kendi izdihamlarının katıksız ağırlığıyla tekrar çarpıp kapanmaya zorladılar. Onları bu durumda bulan düşman, kılıçlarıyla teker teker öldürmek yerine, birbirine yapıştıklarını ve yoldan çıkamadıklarını gördüklerinde kılıçlarını artık başlarına indirdiler. Her darbe birinin kafasının kesilmesiyle netîcelendi... En nihâyetinde, aynı yaşam desteğini ve ortak bir sonu paylaşan cesetleri yere yığıldı. Lite (Litaia) Kapısı²⁶ olarak bilinen diğer kapıda da tam olarak aynı şey olmuştu. Önceden de dediğimiz gibi, denize doğru açılan kapıları barbarlar zâten işgâl etmişti, oysa biz doğuya bakanların önünü daha önce tıkamıştık. Düşmanın onları da ateşe verme stratejisinden korkmuştuk ki bu zâten ana kapılarda tecrübe ettiğimiz bir şeydi. Netîce olarak, insanlar çâresizce kaçışlarının her yönden engellendiğini sezdiler ve her köşe başında ölümle karşılaşarak sokaklarda umutsuzca debelendiler. Sâdece bir avuç kadarı kendilerini limanın batı ucundaki duvarlardan atıp güvenli bölgeye geçtiler. Bâzıları ise felâket başlamadan önce Akropolis yakınlarındaki kapıdan gizlice kaçarak hayatlarını kurtarmışlardı.²⁷

Kaminiates kaçışan insanların çâresizliğini, dramını öyle canlı tasvirlerle ortaya koymaktadır ki düşmandan kurtulma ümidi olmayan ahâli artık sâdece kılıçla parçalara ayrılmadan tek parça olarak ölmeyi diler hâle gelmiştir.

“Düşman şehre henüz girdiği esnâda her şey karışıklık içerisindeydi ve her yerde anlaşılmaz bir bağırıyla birlikte arbede baş gösterirken büyük bir kalabalık limanda oradan oraya koşuşturmaktaydı. Bebekler annelerinden ayrıldıkları için acınası bir şekilde ağlarken, diğer barbarlar da bizimkiyle aşağı yukarı aynı sebeplerle ölümden kaçan kimi önde gelen ve zengin bireyleri acımasızca peşlerinden sürüklüyorlardı. Nitekim imparatorun elçisi Niketas bile bölgenin komutanlarıyla birlikte bâzı barbar gemilerinde esir tutuluyordu. Diğer yandan, akrabalarımız için endişelenip üzüldük ama onlara yardım etmeye yine gücümüz yoktu. Adı batasınca canavarın [Leo] emriyle, barbarlar insanları gruplara ayırdı ve hepsini farklı yerlere topladılar, hareketlerini sıkı bir şekilde izlemek ve her türlü kaçış olasılığını ortadan kaldırmak için de başlarına gardiyanlar diktiler. Çoğu yaralı olan, vücutlarında ölümün ayak izlerini taşıyan ve gelecekte ümidini kesmiş yaklaşık 50 mahkûm, aynı yerden gelen emir üzerine bizimle birlikte hapsedildiler. Barbarlar bunlardan 10 kadarını derdest edip hemen oracıkta öldürdüler. Geri kalanlar acı ve kederle kendilerinin ölüm îlâmını beklemeye mahkûm edildiler.

24 Bu bölgenin Selânik kentindeki yeri hakkında şehir plânına bakınız.

25 Bu kapının Selânik kentindeki konumu hakkında şehir plânına bakınız.

26 Bu kapının Selânik kentindeki konumu hakkında şehir plânına bakınız.

27 Kaminiates, a. g. e., s. 63, 71, 73. Müslümanların kente girdikten sonra yaptıkları hakkında ayrıca bkz. aynı mlf., a. g. e., s. 65, 67, 69, 73 vd.

Ancak susuzluğun varlığı bizi kılıcın yakınlığından daha az tüketmedi. Gerçekten de, susuzluktan o kadar feci şekilde muztarip olmuştuk ki, gardiyanlarımıza, en azından yerden akan suyun bir kısmını almamıza ve böylece geçici bir rahatlama sağlamamıza izin vermeleri için yalvardık. Bunu kabul ettiler, bize karşı herhangi bir şefkat besledikleri için değil, bu su tüm şehrin kanalizasyonunun çıkışından geldiği ve başka hiçbir tezgâha gerek kalmadan, içenler için ölümcül olacağı belli olduğu içindi. Yine de her birimiz o iğrenç pisliği, sanki yeni erimiş karın tatlı, saf bir akıntısıymış gibi sevinçle dudaklarımıza temas ettirdik ve hayal gücümüzü kullanıp, o ufûnetli sızıdan aldığımız her kabı bal dolu bir kap gibi düşündük. Bu arada tiran [Leo] bir karar daha çıkardı: “Yakalananlardan herhangi birinin bir yerde saklanan değerli eşyaları varsa, öne çıkıp onlarla birlikte canını satın almalıdır. Ama canının bedelini ödeyemeyeceği anlaşılan kişinin kafası kesilecek ve yaşayanların saflarından ayrılacaktır.” Tiranın bu tâlîmatı îlân ettirmesinin sebebi, barbarların kente ilk girdiklerinde değerli eşyalarının gizli saklanma yerlerinde sağ sâlim durduğunu ve ne kadar ararsa arasın kimsenin onları bulamayacağını duymuş olmasıydı. Bundan ötürü, daha önce gizledikleri şeylerin nerede olduğuna dâir kesin bilgiye sâhip olan tüm tutsaklar, hazînelerinden ayrılıp hayatlarını kurtarma hevesiyle hemen öne çıktı. Ancak bu tür eşyalara sâhip olmadıklarını çok iyi bilip yine de hüsnüzanda bulunarak ve sahte iddialar temelinde pazarlık yapmış olanlar, yoksullar için açıkça kararlaştırılan katliamı bekliyordular. Nitekim bâzı barbarlara, eşyalarını teslim etmeye istekli olanları evlerine geri götürme görevi verildi ve bunların aç gözlerini tatmin etmek için yeterli değerde olması durumunda, bu kişilerin hayatlarının bağışlanmasına ve tekrar esirler arasında yerlerini almaya lâyük görülmeleri gerektiği söylendi. Ama malları ucuz, değersizse ve onları gönderen adamın onaylayacağını düşündükleri gibi değilse, o zaman işin îcabına kılıç bakıyordu. Bunun sonucu esir alınan kişiler için son derece tehlikeli bir duruma geri dönüş oldu çünkü çoğu mal varlıkları özellikle arananlar kategorisinden çıkarılmış oldular. Bütün bunlar tam 10 gün 10 gece devam etti; şehirden kıymetli ziynet eşyasıyla pahalı süslü giysiler toplandı, her şey güzel ipek kaftanlar ve kumaşı ipekle yarışan keten giysiler nev’indendi, toplanan ganîmet o kadar büyüktü ki üst üste konduğunda dağlar gibi yükselip yeri göğü kaplayan yığınlar meydana getirdi. Öte yandan, tunç ve demirden öteberiyle yünlü giysilerden hiçbir şey saklamadılar Zîra bu tür şeylere sâhip olmanın anlamsız olduğunu düşünüyordular. Aslında, herhangi biri şimdikiye kadar böyle bir nesneyi fark edilmeden getirmeyi başarmışsa, onu ne zaman bulsalar hiç sektirmeden denize attılar. Bu bakımdan bile, canlarını kurtarabilmiş olanların da herkesin başına gelen musîbetten paylarını almaya devam etmelerini ve maddî kayıplarını sonuna kadar hissetmelerini sağlamak amacıyla onları cezalandırdılar.²⁸

28 Kaminiates, *a. g. e.*, s. 95, 97, 99. Gemilerin hareket etmesinden önce esir düşen yakınları için pazarlık etmek üzere gelmiş bulunan bir grubun başında, imparatorun adamlarından Symeon isimli biri vardı. Bu esnâda yaşananlar hususunda ise bkz. Kaminiates, *a. g. e.*, s. 103, 105.

Temmuz ayındaki sıcaklığın da etkisiyle içinde buldukları durumun daha ağırlaştığı anlaşıldığı gibi Müslümanların lideri konumundaki Trabluslu Leo'nun çok ihtiyatlı bir şekilde her detayı düşünüp hareket ettiği görülmektedir.

Müslüman Arapların Selânik kentini ele geçirmesinden sonra elde edilen ganîmet ve tutsaklarla birlikte yapılan dönüş yolculuğu da Kaminiates tarafından aktarılmaktadır:

“Barbarların şehirde yükte hafif pahada ağır ne var ne yoksa toplamasının ardından Leo, gemilerin kaptanlarına kalkış için hazırlık yapmalarını emretti. Akriba olanları bir arada tutmak yerine onları ayırarak, kadın-erkek gençleri gemilere bindireceklerdi. Bundan sonra, topladıkları değerli eşyaları ve yararlı olduğu görülen diğer nesnelere teknelere koyacaklar ve gemileri yeterli miktarda hamûle ile dolduracaklardı. Böylece tüm gençler uzaklaştırıldı, tek suçları gençliklerinin baharında olmaları ve yüzlerinin güzelliğiydi. Çünkü her şehreden hüzün ve kafa karışıklığı okunabilse de yüz hatları doğuştan gelen asâletlerini ve iyi bir âilede yetiştiklerini de eşit derecede sergiliyordu; gerçekten de birçokları için onları felâkete sürükleyen sâik güzellikleri olmuştu. Musîbetin çıldırttığı kurbanların, erkeklerin, kadınların, gençlerin, çocukların korkunç bir şekilde feryat figân ettikleri, onları saran umutsuz ıstırap karşısında artık cesâretlerini takınamadıkları, ancak sonunda içlerini yakan elemi acı çığlıklar atarak dışa vurdukları görülebiliyordu. Böylece zorla birbirlerinden ayrıldılar ve muazzam sayıda insanı alacak kadar büyük olan gemilere sürüldüler. Bu şekilde tüm gemiler (daha önce de belirttiğim gibi tam tamına 54 gemi) yüklendi. Ancak yine de sevk edilmek için seçilmiş olan çok sayıda insan arkada kalmıştı. Böylece barbarlar, tüccarlarımızın ara sıra tahlil ithâl etmek için kullandığı şehre âit ve bunun yanında liman girişinde batırdığımız gemileri bir araya getirdiler. Bu şekilde, hatırı sayılır sayıda ek gemi elde etmiş oldular ve herkesi gemiye bindirdiler, böylece sevkıyatı amaçlanan hiç kimse dışarıda kalmadı. Cinsiyetleri ne olursa olsun hepsi körpecikti ve en küçükleri düpedüz bebek yaşıydı. Onlara tek tek bakmak için şöyle bir duraklayan birinin, tâlihsizliklerini görünce ruhen çökmemesi imkânsızdı. Çeşitli sebeplerden ötürü kılıçtan kaçanlarımıza gelince, tiran tarafından bâzılarımızın, bilhassa da yolculuğun zorluklarına dayanacak kadar güçlü görünenlerin, generallerle birlikte gitmesi gerektiği yönünde bir karar daha çıkarıldı. Generallerle gitmek için seçilen bu kişiler, daha önce bahsedilen esir mübâdelesi koşulları altında Tarsus'a gönderilmek üzere, her barbar gemisine beş kişi düşecek şekilde dağıtılıp gemilere bindirildi. Tiran aslında kısa bir süre içinde genel bir esir salıverme ve mübâdelesinin vuku bulacağını biliyordu ve bu sebeple, kararını onların özgürlüklerini ellerini kollarını sallaya sallaya ve tez elden kazanmalarını engelleyecek şekilde kullandı.”²⁹

Sâhip olunan öngörü ve bilgiler vâsıtasıyla Trabluslu Leo'nun hem gemilerin sayısını artırmak hem de ele geçirdiği esirleri fire vermeyecek şekilde gemilerle taşımak maksadıyla hiçbir fırsatı kaçırmadığı âşikârdır. Onun ve berâberindeki Müslümanların batık gemileri dahi yeniden kullanılacak bir duruma getirmesi Müslümanların zamanın teknolojik gelişmelerine

29 Kaminiates, *a. g. e.*, s. 101, 103.

hâkim olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Selâniklilerin şaşkınlıkları da çok tabîîdir, nitekim bu kadarını muhtemelen onlar da beklemiyorlardı.

“Öte yandan diğer bir târif edilemez belâ da sinsi sinsi sokulan ölüm gibi hepimizin canından kanından beslenip semiren ve görünüşümüzü, bizi solup gitmenin eşîğine getiren muazzam ölçüdeki bit miktarı idi. Mâruz kaldığımız katliam ve yağmanın yanı sıra tüm yolculuk boyunca katlandığımız sınırsız çetin sınavları düşündüğümde bile aklımı oynatacak gibi oluyorum. Zarif, lüks bir yaşam tarzına sâhip bir insan yapısında olup korsanların yaşattığı zorluklara ve gaddarlıklara hiç alışık olmayan bizler, bu kadar çok ve çeşitli musîbetlere göğüs gerecek gücü nereden bulduk hâlâ hayret ediyorum. Lâkin benim düşünceme göre, her şeye insan aklının alamayacağı bir şekilde tesir eden takdîr-i ilâhî, tüm bu sıkıntılara katlanmak için bizi güçlendirdi ki sonradan zamanında her şeye rağmen ne tür illetlerden esirgendiğimizi idrak edelim ve kendi yaşadıklarımızdan hem kendimize hem de başkalarına her şerde bir hayır olduğunu gösterebilelim. Ancak barbarlar için eve dönüş zamanı gelip çattığında, Patmos’tan ayrılarak tekrar yelken açtık ve Girit sakinlerinin haraç aldığı Naxos adlı bir adaya yerleştik. Biz adadayken ada sakinleri, gemi yolculuğunda en çok ihtiyaç duyulacağını düşündükleri şeyleri gemilerin kaptanlarına hediye olarak getiriyorlardı. Ama sâdece iki gün kaldıktan sonra o adadan da ayrıldık ve yerel halk tarafından Zontarion denen yere inene kadar Girit yönüne yelken açtık. Giritliler de demirleme yerine girerken bizi fark ettiler ve ilk başta adalarına tevcih edenin ‘Romalıların’ [Bizanslıların] filosu olduğundan şüphelendiler.³⁰ Netîce olarak, bir saldırıya hazırlıklı olmadıkları için büyük bir paniğe kapıldılar. Ama biz yaklaşıp onlar da gemilerdeki bâzı amblemleri tanıdıkça din kardeşlerini açık kollarla karşıladılar, böylece deyim yerindeyse örflerinin benzerliği yoluyla birbirlerine duydukları sevginin gerçekten ne denli güçlü olduğunu gösterdiler. Sonra ilk kez tüm barbarlar karaya çıktı ve bizi paylaştığımız sıkışık mahâllerden hızla kurtarmayı uygun gördüler. Ayrıca, bol miktarda su kaynağı olan ve şarıl şarıl akarak denizin dalgalarına karışan yerel sudan almamıza izin verdiler. Böylece, bir gece boyunca, bitmek bilmez acılarımızdan kurtulmanın tadını çıkardıktan sonra, ertesi gün koşullarımızda bir miktar iyileşme yaşayabileceğimizi düşündük; zîra ada son derece refahı ve yaşamın tüm gereklerinden bol miktarda vardı.”³¹

Yazarın ölüm korkusuyla kaderci bir zihniyete bürünmüş olduğu ve eserinin bu kısmını dinî duygularla kaleme aldığı görülmektedir. Nitekim ölüm yaklaştığı zaman mevcut duruma rıza ile yaklaşması doğaldır. Öte yandan Müslümanların elinde bulunan Girit Adası’nın refah içinde olduğunu ifâde etmesi ve 824 yılında İslâm coğrafyası sınırlarına dâhil edilen adadaki

30 Kaminiates’in bu ifâdesi Müslüman Arapların Girit Adası’na uğramadan seferi gerçekleştirdiklerine bir delil olabilir. Nitekim Vassilios Christides’in Selânik’in kuşatılması esnasında Girit’teki Müslüman donanmanın katılmadığı izahı oldukça mâkuldür. Krş. Vassilios Christides, “The Raids of the Moslems of Crete in the Aegean Sea: Piracy and Conquest (800-961) A. D.”, *Byzantion* 51, 1981, s. 83. Seferi düzenleyen Müslüman Araplarla Girit arasında bir ittifakın mevcut olduğunu düşünen yazarlar da vardır. Bkz. George C. Miles, “Byzantium and The Arabs: Relations in Crete and The Aegean Area”, *Dumbarton Oaks Papers*, C. XVIII, 1964, s. 9.

31 Kaminiates, *a. g. e.*, s. 113, 115.

hayatı betimlemesinin yanı sıra Müslümanların mezkûr dönemde Ege Denizi'nde nasıl özgürce gezdiklerini göstermektedir.

“Orada karşılaşacağımız zorlukların, yakın zamanda karşılaştıklarımız kadar büyük olmasa da onlara benzer olacağını ve hatta böylece geçmiş acılar vâsıtasıyla gelecekteki acıları çekmeye hazırlandığımızı hiç tahmin edemedik. Gecenin gölgeleri çoktan dağılmış ve gün ışığı şafakta (ağaran gün Pazar günüydü) belirmeye başlamıştı ki, barbarlar zevkten dört köşe olmuş hâlde hep bir ağızdan nâralar attıkça her gemide gürültülü bir bağırış koptu. Ellerindeki zilleri o kadar şiddetli bir şekilde birbirlerine vurdular ki, her yer sallandı ve bağırış sesleriyle yankılandı. Sonra, bu anlaşılmaz ve korkunç gürültüden sonra, hamûlelerini karaya indirmeye başladılar ve hemen yanlarındaki karayı, gemilerinin sayısına göre hepsi diğerinden ayrı gruplar hâlinde olacak şekilde her bir geminin hamûlesini indirdikleri bölümlere ayırdılar. O günün tamamını yük boşaltarak geçirdiler. Ertesi gün, gemilerin kaptanları, büyük esir kalabalığını ve daha önce bunun ne eşini ne de benzerini görmüş olan Girtililere hayretten küçük dillerini yutturan muazzam ölçüdeki ganîmeti de yine kısımlara ayırmak için karaya çıktılar. Daha sonra barbarlar, akraba olanların birbirini tanıyabilmesi için tâlihsiz kalabalığın özgürce karışmasına izin vermeye ilk kez karar verdiklerinde, herkes gözyaşlarına boğulurken tek bir ağızdan çıkıyormuşçasına korkunç ve karmakarışık bir ağıt sesi duyulabiliyordu. Bahtsız kadınlar darmadağın saçları ve gözyaşlarıyla ıslanmış gözlerle ortalıkta dolaşüyor, hangi çocuklarıyla ilk karşılaşacaklarını görmek için her tarafa bakıyorlardı. Öte yandan, denizdeki çileden sağ kurtulmuş olan çocuklar, sütten kesilirken acı acı bağırarak körpe buzağılar gibi acıklı ve canhıraş bir şekilde ağlıyorlardı. Hepsi bu rezil ayrılığın bir netîcesi olarak farklı yerlere savrulmuştu ve hepsi annelerini bulmak için bağırıyorlardı. Çoğu zaman, tâlihsiz anneler onları bulduklarında, çocuklarına karşı olan duygularını onlara sarılarak, onları öperek ve gözyaşlarına boğarak ifâde ediyorlardı. Bunu yaparken de sevdiklerinin her şeye rağmen emniyette ve onlara (annelere) sağ sâlim geri dönmüş olmalarının tek tesellileri olduğunu düşünüyorlardı. Peki, bebekleri denizde can veren ve olan biten hakkında hiçbir fikri olmayanlara ne demeli? Onların o yere göğre sığamayışlarını nasıl anlatmalı? Gelgit misâli kabaran hislerini dizginleyemedikleri için üstlerini başlarını yırtışlarını... İki ya da üç gün boyunca bu rutini defalarca uyguladılar, ta ki artık tamâmen bitkin düştüklerinde, tanıdıkları kişilerden bâzıları, aradıkları kişilere ne olduğunu, en yakınlarının ve en sevdiklerinin genellikle açlığa veya susuzluğa kurban gittiğini onlara nihâyet söyleyene kadar. Bu haber üzerine elemelerinin daha da keskinleştiğini apaçık belli ederek ölüleri daha yüksek ağıt çığlıkları ve diğer keder ifâdeleriyle selâmladılar. [Sonrasındaysa] Tanrı'nın düşmanları olan bu adamlar tarafından yeniden çok kötü bir suç işlendi! Birleşmiş olanların yeniden ayrılması emri verildi. Dahası, bu dinsiz sefiller, bizimle uğraşırken bunu bir alışkanlık hâline getirdiler, diyelim ki bir annenin hâlâ sütten kesilmemiş bir bebeği varsa, o zaman sâdece o çocuk annesiyle kalmalıydı çünkü o çocuk aslında kendi başının çâresine bakamazdı. Oğul babadan, kız anneden, kardeş kardeşten çekilip alındı. Yine de her şeye katlandılar, zîra Tanrı her netîceyle baş edebilmek için ruh asâleti bahşetmiş ve her

teferruatı kendi iradesine göre tertip etmişti. Bu emirle bir kez daha yakınlarından ayrı düştüklerinde, hepsinin yeniden sayılarak insanların beden yapılarına ve yaşlarına göre gemilere tâyin edilmesi şeklindeki ikinci bir emir gelene kadar çeşitli yerlerde gözetim altında tutuldular. Bu tanzimin belirtilen amacı, esirlerin gemilerdeki barbar sayısına eşit bir şekilde dağıtılmasını ve sayılarının sâbit bir oranda kalmasını sağlamaktı. Buna göre, önce kim var kim yoksa saydılar. Toplam 22.000 kişi çıktı ve esir mübâdelesini için bekletilip gözaltında tutulan bizler dışında, bu binlerce kişinin arasında ne bıyıkları terlemiş tek bir çocuk ne de olgunluk çağına erişmiş tek bir kadın vardı. Aslında özenle seçilmiş gençlerden müteşekkil bir topluluktan bu; bitmek bilmez zorluk ve yoksunluklar etkilerini bu gençlerin bedenleri üzerinde açıkça göstermiş olsa da her biri gençliklerinin dirâyeti ve fiziksel güzellikleri bakımından birbirleriyle yarışıyorlardı.³²

Selânik kuşatması sırasında elde edilen ganîmetlerin yanı sıra müellifin bildirdiğine göre 22.000 esirin ele geçirilmesi ve tüm kazanımların gemilerle taşınması Selânik'ten ayrılrken daha da genişleyen Müslüman filosundaki gemilerin büyüklüğüne de işâret etmektedir.

“Tanrı vergisi güzellikleriyle öne çıkan ancak bahtlarının karanlığıyla sınıanan bu kimse-lerin hepsi gruplara ayrılıp ganîmetlerle birlikte gemilere istiflenince, Girit'te yaşayan barbarlar [Müslümanlar] onlardan hatırı sayılır sayıda satın aldılar; bu rastgele ya da alêlêde bir satın alma işleminden ziyâde akıllıca ve son derece kazançlı bir ticârî işlemde satın aldıkları esirler için gani gani para ödemeye isteksiz de değillerdi. Ödedikleri parayı esir mübâdelesini zamanı geldiğinde katbekat geri alacaklarını biliyorlardı ve ‘Romalılar’ [Bizanslılar] tarafından esir alınan hemşehrîlerinin dönüşünü bekliyorlardı. Aslında bunların esirler için fidye isteme usûlleri Suriye'deki gibi değildi; esir tuttukları adam karşılığında kendilerinden bir barbarı kurtardıkları ve aynı zamanda o esire ödedikleri bedelin iki katını talep ettikleri, uzun zamandır devam eden yerleşik bir gelenekleri vardı. Bu sebeple, Giritliler, tâlihsizliğimizi kendi yararlarına çevirmenin bir yolunu keşfettikleri için birçok esir satın aldılar. Bu, bildiğimiz gemilerin insanlardan ibâret olan emtialarını alıp şehre götürdüğü 10 gün boyunca devam etti. Kardeşimin karısı satılanlar arasındaydı, bu durum ziyâdesiyle ıstırap çekmemize sebep oldu. Ama annem ve eşim iki çocuğumuzla birlikte (üçüncü çocuk denizde ölmüştü) ve aynı zamanda zavallı mutsuz erkek kardeşim ve en küçük kız kardeşim, takdîr-i ilâhînin tecellisi netîcesinde, kendilerini Sayda'dan gelen bir gemide bulmuş ve sonuç olarak alınlarına Suriye'ye sevk edilmek yazılmıştı. Hâlê mübâdeleyle bağlantılı olarak tutulmakta olan ve hâlîhazırda dağılmış olarak bekleyen bizleri ise, barbarlar, toplayıp limandan çıkarılmış savaş gemilerinden birine hapsedtiler. Gemi tecrübesi olan adamlarından bâzılarını da muhâfız olarak bizimle gemilere bindirdiler ve böylece bir gün içinde denize açılmaya hazırlandılar. Mevsim zâten onları zorluyordu³³ ve hava fırtınaya dönebileceği için oyalanmalarına izin vermedi. Nitekim gemilerin kaptanları, bizzat tiranla

32 Kaminiates, a. g. e., s. 117, 119, 121.

33 Ortaçağ'da mevsimlere göre deniz seferleri tertip edilmekteydi. Bu husus hakkında bkz. John H. Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş, Araplar-Bizanslılar-Batılılar ve Türkler*, Türkçe trc. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, İstanbul 2004, s. 96-108.

birlikte, istismarlarının ihtişamını Giritlilere göstermek ve müstekreh dinlerinin âyinlerini edâ etmek için ve akıllarında yerel halk tarafından yüceltilip önceki uğraşlarının yorgunluğunu atma fikriyle hazırda bekleyen atlara atladıkları gibi şehre gittiler. Böylece orada bir gün daha geçirdiler, sonra hızla geri döndüler ve rüzgâr onları çağırmaya başladığı için hızlı bir şekilde ayrılma hazırlıkları yaptılar. Girit'e varışımızın 12. günü, şafak vakti yelken açtık. Girit'in karşısında yer alan Dia Adası'na doğru yola çıktık, sonra rotamızı deniz yönünde değiştirdik ve sonunda adanın en uzak ucuna demirledik.³⁴

Yaşananlara yazar dahi şaşırılmış ve Giritlilerin, Müslüman Arapların düzenledikleri Selânik çıkarmasından nasıl istifâde ettiklerini gözlemleyip kaleme almıştır. Görünen o ki, Giritliler elde edilen ganîmetlerden kurnazlıkla yararlanmış ve kendi menfaatlerini ön plânda tutmuşlardı.

“Akabinde su almak için bir süre orada durdular ve rüzgârın elverişli olduğunu görünce doğruca açık denize yöneldiler. Hepimiz tek bir ‘Roma’ [Bizans] savaş gemisindeydik. Gemide iki kürek yatağı vardı ve bize eşlik etmeleri için seçilen barbarlar üst güverteyi kendileri için aldılar ve bizi yüzen bir mezardan biraz daha iyi durumda olan alt güvertenin karanlık ve kötü kokulu derinliklerine gönderdiler. Bu yolculuk sırasında sürekli olarak mâruz kaldığımız zorlukların ve aşırı kalabalığın ayrıntılı bir anlatımını vermek isteseydim, çoğu insan romantizm yaptığımı ve vaat ettiğim gerçeğe sıkı sıkıya bağlı olma ilkemden ferâgat ettiğimi düşünürdü. Bu, sizin bilhassa nârin ve müşfik kalbiniz şöyle dursun, taştan bir kalbi bile hislendirecek türden bir hikâyeye... Fakat biz pek çok farklı bakımlardan tâlihsizlikle boğuşurken, üzerimizde çok büyük bir dalga kule gibi yükseldi ve canımızı tehlikeye sokacak kadar büyüyen bir deniz kabartısını üzerimize saldı. Rüzgârın hiddetiyle sürüklenip birbirinden uzaklaşan ve rotasından çıkan tüm gemileri dağıttı. Menfur bir iblisin desîseleri netîcesinde, adı batasıca Leo, pupasına oturup dümencilere nasıl idâre edeceklerine dâir tâlîmatlar verdiği gemisiyle sol yanımızda yakın mesâfede seyrediyordu. Diğerlerinden daha küçük olan başka bir gemi arkadan geliyordu. Fırtınanın gücüyle ortadan ikiye ayrılmıştı ve durumu, gemide bulunanları su dolu bir mezara gömülmekle tehdit edecek düzeydeydi. Gemideki barbarlar seslendi: “İmdâdımıza yetişin, ey filonun komutanı, bugüne kadar pek çok tehlikeden hasarsız geçirdiğiniz bu kadar büyük bir Hâcerî topluluğunun yok olmasına izin vermeyin!” Gemidekilerin bağırarak duyurdukları mesajları yaşananları kısaca özetliyordu, o da mürettebatına gemiyi onlara doğru yönlendirmeleri için âcil tâlîmatlar verdikten sonra, hasarlı gemidekileri daha yakından sorguladı. Bir kez daha hep bir ağızdan bağırarak gemilerinin başına gelenlere işâret ettiler ve tüm esirleri denize atıp kendilerini bizim gemimize alması için ona yalvardılar. O da hemen isteklerine râzı oldu ve geminin durması, bizim denize atılmamız ve onların gemiye alınması için emir verdi. Ancak tüm bunlar olurken, biz kimse fark etmeden hatırı sayılır bir mesâfe kat edip uzaklaşmıştık. Gerçekten de şiddetli bir rüzgârla dalgaların üzerinden öylesine ânî bir hızla gönderilmişti ki, sâdece onları bıraktığımız yerden gelen bağırışların sesini değil, gök gürültüsünün sesini bile duyamıyorduk.³⁵

34 Kaminiates, a. g. e., s. 123, 125.

35 Kaminiates, a. g. e., s. 125, 127.

Bu noktada Ortaçağ'da gemi mürettebatı teşkil etmenin ne denli zor olduğunun bilincinde olan Trabluslu Leo'nun esirlerin denize atılmasını emredip tayfasını kurtarması, kendi dindaşlarını düşünmesi kadar denizci bulmanın zorluğuyla da ilişkilendirilebilir.

“Denizde üst üste beşinci günümüzün ardından Kıbrıs Adası'ndaki Baf'ta, barbarlar kara-ya çıkıp yakındaki bir kıyı şeridinde abdest alırlarken kısa bir mola verdik. Sonra tekrar denize açıldık. Bir gün ve bir gece sonra, Kutsal Haçın Yüceltilmesi Bayramı'nda Trablus'a ulaştık. O an, denizdeki sıkıntılarımızdan sonra bir miktar rahatlama yaşayacağımız zamandı. Şehir surlarına yaklaşırken, yerel barbarlardan oluşan bir kalabalık, kendi insanlarını karşılamak için rıhtıma döküldüler ve bize şaşkınlık içinde baktılar. Ancak, bu zafer alayından sonra, Tarsus'a gidene kadar gözaltında tutulmak üzere gönderileceğimiz ev belirlendiğinde, sonunda birçok zorluktan sonra biraz soluklanıp başımızı yere eğdik ve gözlerimizde yaşlarla Tanrı'ya duâ ettik. Böylece tâlihsizliklerimiz nihâyet sona erebilir ve çok acı verici bir sıkıntı tarafından Perîşan edilmeye devam etmeyebiliriz. Çünkü sıradan acının ölçüsünü o kadar çok aştılar ki, bu durum esirlerin mübâdelesini ile bağlantılı olarak tutulan bizler ve bizimle birlikte Trablus'a gelen diğer tüm esirler için çok fazlaydı.”³⁶

En nihâyetinde ise esirler mübâdele için Tarsus'a gönderilmişlerdi... Ioannes Kaminiates, Selânik kentinin başına gelenlerin şehir halkının dinden uzaklaşması, rablerini unutması, zinânin ve fesadın yayılması, sahtekârlık, yalancılık, hırsızlık, tamahkârlık, zulmün intişar etmesi gibi hususlardan kaynaklandığını ve bu sebeplerle kent ahâlisinin cezalandırıldığını belirtmektedir.³⁷

Ortaçağ'da karakteristik bir tavır olarak yaşanan, başa gelen bütün kötü şeyler, doğal âfetler vb. hâdiselerin her zaman ilâhî bir cezâ olarak görüldüğü âşikârdır. Bu tarz ifâdelerin Hıristiyan bir din adamı tarafından zikredilmesi normaldir. Nitekim Selânik şehrinin yaşadığı menfî hususlar din ile hemhâl olmuş yazar tarafından Tanrı'ya itâatsizlikle te'vil edilmektedir. Bununla birlikte ifâde etmek gerekmektedir ki kendisi ve âilesinin sağ kalması Müslümanlara fidye olarak birçok kıymetli mal vermesi sâyesindedir.

Bizans tarihçisi John Skylitzes (ö. XII. yüzyıl [?]) *A Synopsis of Byzantine History 811-1057* adlı eserinde Müslüman Arapların 904 yılında Selânik'e düzenledikleri saldırıyı şöyle aktarmaktadır: *“Hâceroğulları [Hâcêrîler], Bulgarların istilâlar yoluyla Romalıları [Bizanslıları] yıpratmakta olduğunu öğrenince bir donanma tertip edip Roma [Bizans] kıyılarına gönderdiler. Donanmanın başına da bir Hıristiyan dönmesi olan Antalyalı Leo'yu [Leo of Attaleia] getirdiler. Kendisi Trablus'u yurt edindiğinden Trabluslu [Tripolites] adıyla anılır olmuştu. Trabluslu'nun havâdisi imparatora Protovestiaros³⁸ Christopher'ın manastırının adama merâsimine gittiği*

36 Kaminiates, *a. g. e.*, s. 129, 131.

37 Kaminiates, *a. g. e.*, s. 25. Ioannes Kaminiates'in Türkçe çevirisini kontrol ve revize eden Beykent Üniversitesi mensubu Abdullah Karaakın'a müteşekkirim.

38 Protovestiaros, Parakoimomenos'tan sonra ikinci sırada gelen bir hadım makamıdır. Protovestiaros, imparatorun gardiobundan sorumlu olan *Comes Sacrae Vestis*'in halefi olarak kabul edilir. Bkz. Alexander P. Kazhdan, “Protovestiaros”, *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford & New York 1992, III, 1749.

Boâitios Pazarı'ndayken ulaştı. Ulaklar hücumun hedefinin pâyitahttan başkası olmadığını da eklemişlerdi. İmparator donanmayı zamanın Droungarios'u³⁹ Eustathios'un emrine vererek onu savaşa yolladıysa da Trabluslu ile boy ölçüşemeyen Eustathios eli boş döndüğü gibi bir de [Hâcerîler tarafından] Çanakkale Boğazı'ndan [Hellespont]⁴⁰ geçip Biga'ya [Parion]⁴¹ kadar tâkip edilmişti. Bunun haberi imparatora ulaştığında imparator ye'se düşüp meyûsiyete kapıldı. Donanma kuvvetlerini Protasekretis⁴² Himerios'a devredip onu Trabluslu ile cenge gönderdi. Himerios, Abidos'u [Abydos]⁴³ geçip Ege Denizi'ne açılarak sonunda Aspat [Strobilos]⁴⁴ açıklarında demirledi. Sonra İmroz'a [İmbros]⁴⁵ doğru yelken açıp Semadirek'i [Samothrace]⁴⁶ geçti ve düşmanı Taşoz [Thasos]⁴⁷ Limanı'nda buldu. Bununla berâber düşmanın hem sayıca hem de kuvvette kendilerinden üstün olduğunu görünce yaklaşılmaya dahi cüret edemedi.

-
- 39 Droungarios, ilk olarak VII. yüzyılın başlarında bahsedilen askerî bir rütbedir. E. M., "Droungarios", *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford & New York 1992, I, 663.
- 40 Günümüzde Gelibolu Yarımadası'na tekabül etmektedir. Asya'dan Avrupa'ya geçişlerde önemli bir konuma sâhip olan bu yer hakkında daha fazla bilgi için bkz. David Sacks-Oswyn Murray, "Hellespont", *A Dictionary of the Ancient Greek World*, Oxford 1995, s. 106.
- 41 Çanakkale'nin Balıklıçeşme beldesine bağlı Kemer Köyü'nün kuzeyinde yer almaktadır. Parion için bkz. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993, s. 638; Klaus Belke, *Tabula Imperii Byzantini 13, Bithynien und Hellespont*, Wien 2020, s. 887-891.
- 42 Protasekretis, saray kâtiplerinin (asekretis) başı olup Bizans bürokrasisinde üst düzey görevlilerden bir tanesidir. Bkz. Alexander P. Kazhdan, "Protasekretis", *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford & New York 1992, III, 1742.
- 43 Bugün tam olarak Çanakkale şehir merkezinin altı kilometre kuzeyindeki Nara Burnu'nda bulunmaktadır. Bkz. Klaus Belke, *Tabula Imperii Byzantini 13, Bithynien und Hellespont*, Wien 2020, s. 352-361. Abidos için ayrıca bkz. Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Ankara 2001, I, 252; Simon Hornblower, "Abydos", *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford 2012, s. 1-2.
- 44 Strobilos hakkında daha fazla bilgi için bkz. Clive Foss, "Strobilos and Related Sites", *Anatolian Studies*, XXXVIII (1988), s. 155-156; Clive Foss, *History and Archaeology of Byzantine Asia Minor*, Aldershot 1990, s. 165.
- 45 Limni ile Semadirek adalarına yakın bir konumda olan İmbros Adası (Gökçeada), Bizans İmparatorluğu'nun Ege Denizi'ndeki önemli limanlarından biriydi. Bkz. William Smith, "İmbros", *A Dictionary of Greek and Roman Geography*, Londra 1873, s. 41-42.
- 46 Ege Denizi'nde Gökçeada'nın 37 kilometre kuzeyinde bulunan Semadirek Adası, günümüzde Yunanistan sınırlarında bulunmaktadır. Antik dönemlerden itibaren önemli hâdiselerin yaşandığı bu ada hakkında bkz. David Sacks-Oswyn Murray, "Samothrace", *A Dictionary of the Ancient Greek World*, s. 210-211.
- 47 Taşoz Adası, Yunanca Thasos'tan gelir. Kavala'nın güneybatısı açıklarında bulunur. Geniş bilgi için bkz. J. Graham, *Colony and Mother City in Ancient Greece*, Manchester 1999, s. 71-73; Süleyman Kızıltoprak, "Taşoz", *DİA*, XL, 159-161.

Trabluslu da yönünü ters çevirip Selânik'e gitti ve orayı kuşatıp zapt etti, kumandan Leo Chatzilakios'u⁴⁸ da esir aldı. Ortalık kan gölüne dönmüş, şehrin çoğunun kaderi de kölelik olmuştu.⁴⁹

Skylitzes'te Selânik'in 904 yılında Trabluslu Leo tarafından zaptının temsili.
(Vassilios Christides, *Βυζάντιο και Άραβες στη Μεσόγειο/Byzantium and Arabes in the Mesógeio*, Atina 2000, s. 16)

48 Ioannes Kaminiates sekizinci dipnotta kendisinden bahsetmektedir.

49 İngilizce trc. John Worthley, Cambridge 2010, s. 176-177. Bir diğer Bizans kaynağı müellifi Georgios Kedrenos'un (ö. XII. yüzyılın ilk yarısı [?]) eseri (*Historiarum Compendium*, CSHB, ed. Immanuel Bekker, II, Bonn 1839, 261-262) Ioannes Skylitzes'in 811-1057 yılları arasındaki tarihini bire bir kopyalamıştır. Müellif bu kuşatma hakkında şunları kaydetmektedir: "Hıristiyanlıktan dönme Antalyalı Leo Trablus'ta yaşıyordu. İmparator Roma sâhillerine yapılacak seferin haberini önceden aldığıında Boâitios Emporium'unun yakınındaydı ve Protovestiaros Christophoros Manastırı'na adama merâsimine iştirâk etmekteydi. Seferine dâir bilgiler haberciler tarafından bildirildi. Bunun üzerine Droungarios Eustashios'u orduyla birlikte gönderdiyse de Trabluslu'yla yapılan savaşta neñce alamadan geri döndü. Onu tâkip eden Trabluslu [Leo] Çanakkale Boğazı'nı geçip Parion'a [Marmara Denizi'ne] kadar geldi. Bu hâdiseler imparatorun ruhuna ağır bir sıkıntı saldı. Bunun üzerine Protasekretis Himerus'u orduyla birlikte Trabluslu'ya karşı gönderdi. Abydos'dan geçip Ege Denizi'ne açılarak Strobilos'a vardı; akabinde İmbros'a ve Samothrake'ye geldi. Taşozlular, düşman gemilerinin sayıca fazla olduğunu ve daha üstün cesârete sâhip olduklarını anlayınca yaklaşmaya cüret edemediler. Bununla birlikte Trabluslular tekrardan Selânik üzerine saldırıya geçtiler ve Chatzilacius soyisimli komutan Leo'yu yakaladılar. Çok kan döküldü ve pek çok kişiyi de esir ettiler." Lâtin kaynak yazarlarından Theophanes Continuatus'un (*Historia*, ed. Immanuel Bekker, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Bonn 1838, s. 366-368) kaydı şu şekildedir: "[VI.] Leo'nun dördüncü eşi Zoe hiçbir evlilik tacizli donatılmadan onunla birlikte sarayda duruyordu. Bulgarlar Roma Devleti'ni/Romalıları [Bizans'ı] saldırılarla yıpratırken, Hâcerîler, Attalea şehrinde doğmasına rağmen Hıristiyan inancını reddetmiş olan Trabluslu Leo'nun donanma komutanlığında fırsatını yakalayıp donanma ve savaş gemilerini gönderdiler. Haberci Trabluslu'nun Sarazenlerin [Müslümanların] düşman donanmasıyla Konstantinopolis'e doğru ilerlediği haberini getirdi. Bunun üzerine imparator donanma komutanı olan Eustathios'u donanmasıyla birlikte Trabluslu'ya karşı gönderdi ancak o, bu muhârebeden eli boş döndü. Trabluslu onun (Eustathios'un) peşine düşerek Abydos'a girdi ve Parium'a kadar geldi. Haberci bu büyük felâketi ve âcizliği imparatora aktardı. Bunun üzerine [imparator] Trabluslu'yu getirmesi için Protasekretis Hemerius'a donanma verdi. O da Hellespontus'ta bulunan Abydos'a doğru ilerleyerek Ege Denizi'ne geçti. Sonra Strobilos'a yöneldi. Bunlardan sonra İmbros ve Samothace'yi geçerek Thasus'a geldi. [İmparatorluk amirali Hemerius] düşmanlara yaklaştı. Fakat daha fazla yaklaşmaya yeltenmedi. Trabluslu, Tanrı'nın teşviki ve inâyetiyle yoldan geriye döndü, Selânik'e gelerek büyük bir yıkım ve sayısız kıyım yaptı."

Bizans donanma komutanlarının Müslüman Arapların filoları ile karşılaşmalarına rağmen tornistan edip imparatorluğun merkezine dönmeleri Müslümanların sâhip oldukları kuvveti görmeleri ve dehşete kapılmalarıyla alâkalı olsa gerektir.

852-925 yılları arasında yaşamış olan, Mart 901-Şubat 906 ve Mayıs 912-Mayıs 925 tarihleri arasında Konstantinopolis Patrikliği görevini yürüten I. Nicholas Mysticus'un Selânik ve Trabluslu Leo hakkındaki kaydı şu şekildedir: "... *eminim kesinlikle size ulaşmış haberlerden birisi oldukça yakın vakitte meydana gelmiştir. Selânik'i ele geçirerek şöhret kazanmış ve kendi zamanında sühûletle elde edilemeyen bir gurur seviyesine erişmiş olan kötü bir üne sâhip Trabluslu Leo...*"⁵⁰ Selânik'in kaybindan imparatorluğu sorumlu tutan müellif, Selânik'in günlerce yardım talebinde bulunduğu da değinmektedir.⁵¹ Bu durum, Bizans İmparatorluğu'nun kuşatma hususunda öngörüsüz hareket ettiğini açıkça göstermektedir.

Dönemin İslâm kaynaklarında Müslümanların Selânik üzerine tertip ettikleri çıkarmayla ilgili Arap müellifler ayrıntı vermemişlerdir. Devrin muâsir iki tarihçisi Taberî (ö. 310/923) ve Mes'ûdî (ö. 345/956) çıkarmaya değinmişlerdir. Taberî'nin kaydı şöyledir: "*Ramazan ayının sonunda [30 Ramazan 291 = 15 Ağustos 904] Rakka'dan gelen bir mektupta Allahu Teâlâ'nın Gulâm Zürâfe'ye Antalya denilen bir şehirde Bizans'a karşı muhârebe etmeyi nasip ettiğini, sâhildeki mezkûr kentin Konstantiniye'ye denk düşen bir kent olduğu ve Gulâm Zürâfe tarafından kılıçla fetheadildiği rivâyet edilmiştir. 5.000 kişi öldürülmüş, bir o kadar kişi esir alınmış,*

50 *Nicholas I Patriarch of Constantinople Letters*, İngilizce trc. R. J. H. Jenkins-L. G. Westerink, Washington 1973, s. 165. Aynı müellif (a. g. e., s. 165, 167) Trabluslu Leo'nun Selânik muhâsarası ve zaptından sonraki faaliyetlerine de değinmektedir: "*Trabluslu Leo kendine güvenip bir sefere çıkar. Şehirler imparatoriçesine kadar gideceğim ve muhtemelen kendisini ele geçireceğim. Şâyet böyle olmazsa Roma İmparatorluğu'nun imparatoriçe kentine kadar geldiğim ve kendisine oklarını fırlattığım için övünmek benim için yeterli olacak... Kalbinden geçen bu hayallerle heyecan duyan bu adam, Tanrı'nın kendisine izin verdiği yere kadar ilerlemişti. Lemnos (Limni) diye geçen bir adaya gelmişti. Oraya vardığında aklından geçenlerle duyduğu kibirle Tanrı'nın haklı cezalandırmasına mâruz kaldı. Filomuz kendisine karşı yola çıktı... Beklenmedik felâket ve yıkım kendisinin sonunu getirdi, bu esnada bulunduğu adayı korku duymadan yağmalarken bile kendisinin âkîbetini düşünmedi. Hatta bu yüzden aklına estiğini ve kafasında tasarladıklarını yaparken bile Bizanslılara âit filo kendisine doğru yaklaşıyordu, ilâhî adâlet ve Tanrı'nın haklı isteğiyle orada tam bir yıkım yaşandı, nitekim gemiler, savaşçılar, yâni kısacası tüm Arap filoları oradaydı."*

51 *Nicholas I Patriarch of Constantinople Letters*, s. 327. Krş. Farag, a. g. m., *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), s. 133. Selânik'in Müslüman Araplar tarafından kuşatılması ve zaptı sonrasında kenti ziyâret eden Aziz Elias da şehrin sefâlet içinde olduğunu ifâde etmektedir. Bkz. *Life of St. Elias the Younger*, ed. G. R. Taibbi, Palermo 1962, s. 110. Krş. Florin Curta, *Southeastern Europe in the Middle Ages 500-1250*, Cambridge 2006, s. 202.

4.000 Müslüman esâretten⁵² kurtarılmıştır. Bizans'a âit 60 gemiyi ele geçirmiş ve elde edilen bu gemiler gümüş, altın, eşyalar ve kölelerle doldurularak çıkarmaya katılan her kişiye 1.000 dinar verilmiştir.⁵³

Antalya'nın Konstantiniye'ye denk bir kent olamayacağı tahmin edilebilir. Bu şehrin imparatorluğun ikinci başkenti ve darphanesi statüsündeki Selânik olduğu âşikârdır. Attaleia'yı (Antalya) Selânik ile karıştıran müellif, Gulâm Zürâfe'nin Attaleia'yı kuşattığını yazmıştır. Diğer yandan Bizans kaynakları bu dönemde Antalya'ya Müslüman Araplar tarafından bir saldırı düzenlendiğine değinmemektedirler.

Mes'ûdî⁵⁴ ise çıkarmanın gerçekleştiği devirde Akdeniz'de bir seyahatte bulunmaktaydı ve yapılan muhâsara hakkında çok fazla ayrıntı bilmemekteydi. Onun, gerçekleştirilen kuşatma hakkında kaydı şu şekildedir: "Gulâm Zürâfe'nin 290 yılında⁵⁵ Müktefî-Billâh [289-295/902-908] döneminde fethettiği Selânik, Konstantiniye'den önce İskender'in inşa ettirdiği büyük bir kenttir." Aynı müellifin Mürücû'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher (fî tühafî'l-eşrâf mine'l-mülûk ve ehli'd-dirâyât) isimli bir diğer eserinde şu bilgiler bulunmaktadır: "Selânik çıkarmasında Gulâm Zürâfe ile bulunan birçok bilgili kimseden şunu duydum. Konstantiniye Körfezi'ne girdiklerinde ve uzun bir mesâfe katettiklerinde buradaki suyun gece ve gündüz belli vakitlerde azaldığını ve medcezirlerin arttığını gördüler. Burada yapılar, binâlar ve şehirler mevcuttu. Suyun azaldığını gördüklerinde buradan ayrılarak Akdeniz'e (البحر الرومي) çıkmaya gayret ettiler."⁵⁶ Mes'ûdî'nin verdiği mâlûmat Theophanes Continuatus ve John Skylitzes'in kayıtlarına paralel olmakla birlikte, müellif, Gulâm Zürâfe'nin hızlı bir şekilde Marmara Denizi'nden ayrılmasının deniz sularının çekilmesi olmasından kaynaklandığını imâ etmektedir.⁵⁷

52 Taberî'nin eserinde zikrettiği Müslüman eserlerin Selânik'e nasıl gelmiş olabileceği hususunda mâkul bir açıklama için bkz. Farag, a. g. m., *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), s. 139.

53 *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, Kahire t. y., X, 116-117. Krş. İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fî't-Tarih Tercümesi*, Türkçe trc. Ahmet Ağırakça, İstanbul t. y., VII, 445; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fî fûnûni'l-edeb*, nşr. Abdülmecîd et-Terhînî, Beyrut 2004, XXIII, 6; Zehebî, *el-İber fî haberi men gaber (et-Târîhu'l-evsat)*, nşr. Ebû Hâcer M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Beyrut 1985, I, 419; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, *Büyük İslâm Tarihi*, Türkçe trc. Mehmet Keskin, İstanbul 1995, XI, 178; İbn Haldûn, *'Uvnânü'l-İber ve divânü'l-mübtede'i ve'l-haber fî eyyâmî'l-'Arab ve'l-'Acem ve'l-Berber*, nşr. Halîl Şehâde, Beyrut 2000, III, 445; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, nşr. Heyet, Kahire t. y., III, 147; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, nşr. Abdülkadir el-Arnaut-Muhammed el-Arnaut, Beyrut 1988, III, 382. Üç şeyi belirtmekte fayda bulunmaktadır: a) Müslüman tarihçiler tarafından Arapların Selânik'e yaptığı çıkarma ya Taberî gibi Antalya ya da Antakya olarak kaydedilmiştir. b) İslâm kaynaklarına göre serbest bırakılan Müslümanların sayısı da farklılık arz etmektedir. Söz konusu rakamı 4.000 kişi zikredenler olduğu gibi eserlerin sayısının 5.000 olduğunu kaydedenler de vardır. c) Taberî'nin kaydından farklı olarak gemilerin Tarsus'tan hareket edildiği de zikredilmiştir. 328 (940) yılında vefât eden tarihçi, tabip ve Melkî Patriği Saîd b. Bitrîk (*et-Târîhu'l-mecmû' ale't-tahkîk ve't-tasdik (Nazmü'l-cevher)*, nşr. L. Cheikhon vd., Beyrut 1909, II, 74) Selânik çıkarması hakkında şunları zikretmiştir: "[290 yılının] Rebülâhir ayında [Mart-Nisan 903] Araplar Rûm diyarındaki Selânik'i fethettiler ve esirlerle birlikte 290 yılının Receb ayında [Mayıs-Haziran 903] Mısır'a girdiler." Saîd b. Bitrîk'in bu ifâdesi tarihleri îtibâriyle çoğu Müslüman tarihçilerden farklı olmakla birlikte ele geçirilen eserlerin Mısır'a da götürüldüklerini îzah etmesi bakımından önemlidir. Aynı mâlûmat için bkz. Vasiliev, a. g. e., II/2, 26; Farag, a. g. m., *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), s. 134.

54 *et-Tenbîh ve'l-İşrâf*, I, 153.

55 Diğer İslâm tarihi kaynaklarından farklı bir yıl.

56 *Mürücû'z-zeheb*, I, 320.

57 Farag, a. g. m., *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), s. 139.

904 senesindeki bu muhâsarada Bizanslılara âit hiçbir kara veya deniz kuvvetinin Müslüman Araplara karşı koyamadığı açıktır. Bununla birlikte Treadgold; Selânik'in yağmalanmasına misilleme olarak ve aynı zamanda Arap esirler ele geçirerek tutsak Selânikliler ile mübâdele etmek için VI. Leo'nun kumandanlarından Andronikos Doukas'ın 904 yılının son dönemlerinde Maraş bölgesine seferler düzenlediğini ifâde etmektedir.⁵⁸

Netîce îtibâriyle makalede belirtilen değerlendirmeler dışında birkaç hususun bilhassa altını çizmek gerekmektedir. Yazıda da bahsedildiği üzere literatür dâhilinde Selânik muhâsarası ile ilgili iki önemli müellif bulunmaktadır: Bizanslı Ioannes Kaminiates ve Müslüman tarihçi Taberî... Kaminiates'in Selânik'in zaptını anlattığı eserin Arap-Bizans deniz teknolojisine dâir çeşitli detaylar sunduğu açıktır. Çalışmada, kuşatma gemilerinin teçhizatından ateşli silâhların kullanılmasına kadar muhtelif bilgilere rastlanılmaktadır. Nazar-ı dikkati celbeden bir başka mesele ise Arap müelliflerin te'lif ettikleri eserlerde zikredilen, Bizans savaş gemilerinin Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi hâdisesidir. Bu durum, Selânik'e çıkarma yapan Müslüman Araplar nâmına, artık Bizans deniz teknolojisinin bilinmeyen hiçbir sırrının kalmayacağı şeklinde tefsir edilebilir. Selânik'in kuşatılıp zapt edildiği dönemde Arapların Ege'de -bilhassa Girit Adası vesîlesiyle- seri bir şekilde ve ustalıkla hareket edebildikleri gözden uzak tutulmamalıdır. Ancak Bizans İmparatorluğu'nun Selânik muhâsarası dolayısıyla yaşadığı dehşet şunu da gözler önüne sermektedir ki, Arap filoları her ne kadar denizlerde yoğun faâliyet içinde bulunsalar da Bizans'ın ikinci başkentine İslâm donanmasının taarruza cesâret etmesi, o devir için imkânsız bir hâdise olarak telâkkî edilirdi.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya

Belke, K., *Tabula Imperii Byzantini 13, Bithynien und Hellespont*, Wien 2020.

Christides, V., "The raids of the Moslems of Crete in the Aegean Sea: Piracy and Conquest (800-961) A. D.", *Byzantium* 51, 1981, s. 76-111.

Curta, F., *Southeastern Europe in the Middle Ages 500-1250*, Cambridge 2006.

Cutler, A.-Alexander P. Kazhdan, "Protospatharios", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, New York & Oxford 1991, III, 1748.

58 Warren Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*, California 1997, s. 467.

- Farag, W. A., "Some Remarks on Leo of Tripoli's Attack on Thessaloniki in 904 A. D.", *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), 1989, s. 133-139.
- Foss, C., *History and Archaeology of Byzantine Asia Minor*, Aldershot 1990.
- Foss, C., "Strobilos and Related Sites", *Anatolian Studies*, XXXVIII (1988), s. 147-174.
- Frendo, J., "The Miracles of St. Demetrius and the Capture of Thessaloniki", *Byzantinoslavica*, 58 (1997), s. 205-224.
- Georgios Kedrenos, *Historiarum Compendium*, CSHB, ed. Immanuel Bekker, II, Bonn 1839.
- Graham, J., *Colony and Mother City in Ancient Greece*, Manchester 1999.
- Hornblower, S., "Abydos", *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford 2012.
- İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, *Büyük İslâm Tarihi*, Türkçe trc. Mehmet Keskin, İstanbul 1995, XI.
- İbn Haldûn, *'Unvânü'l- 'İber ve dîvânü'l-mübtede'i ve'l-haber fî eyyâmî'l- 'Arab ve'l- 'Acem ve'l-Berber*, nşr. Halîl Şehâde, Beyrut 2000, III.
- İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, nşr. Heyet, Kahire t.y., III.
- İbnü'l-Adîm, *Bugyetü't-taleb fî târîhi Haleb*, Beyrut 1988, I.
- İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fî't-Târih Tercümesi*, Türkçe trc. Ahmet Ağırakça, İstanbul t.y., VII.
- İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, nşr. Abdülkadir el-Arnaut-Muhammed el-Arnaut, Beyrut 1988, III.
- Ioannes (John) Kaminiates, *The Capture of Thessaloniki*, İngilizce trc. David Frendo-Athanasios Fotiou, Perth 2000.
- John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, İngilizce trc. John Wortley, Cambridge 2010.
- Kazhdan, A. P., "Some Questions Addressed to the Scholars Who Believe in the Authenticity of Kaminiates "Capture of Thessalonica", *Byzantinische Zeitschrift*, LXXI, 1978, s. 301-314.
- Kazhdan, A. P.- A. P., "Eksharkos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford & New York 1992, II, 767.
- Kazhdan, A. P., "Kouboukleisios", *Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford & New York 1991, II, 1155.
- Kazhdan, A. P., "Strategos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford & New York 1992, III, 1964.
- Kazhdan, A. P., "Protasekretis", *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford & New York 1992, III, 1742.
- Kazhdan, A. P., "Protovestiarios", *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford & New York 1992, III, 1749.
- Kızıltoprak, S., "Taşoz", *DİA*, XL, 159-161.
- Kindî, *Kitâbü'l-Vülât ve Kitâbü'l-Kudât*, nşr. R. Guest, Kahire t. y.
- Life of St. Elias the Younger*, ed. G. R. Taibbi, Palermo 1962.
- M., E., "Droungarios", *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford & New York 1992, I, 663.
- Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-İsrâf*, nşr. Abdullah es-Sâvî, Kahire 1938, I.
- Mes'ûdî, *Mürûc'ü'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher (fî tühafî'l-eşrâf mine'l-mülûk ve ehlî'd-dirâyât)*, nşr. Muhammed Abdülhamîd, Kahire 1964, I.
- Miles, G. C., *"Byzantium and The Arabs: Relations in Crete and The Aegean Area"*, *Dumbarton Oaks Papers*, C. XVIII, 1964, s. 1-32.
- Neville, L., *Guide to Byzantine Historical Writing*, Cambridge 2018.

- Nicholas I Patriarch of Constantinople Letters*, İngilizce trc. R. J. H. Jenkins-L. G. Westerink, Washington 1973.
- Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fî fûnûni'l-edeb*, nşr. Abdülmecîd et-Terhînî, Beyrut 2004, XXIII.
- Odetallah, R. K., "Leo Tripolites-Ghulam Zurafa and the Sack of Thessaloniki in 904", *Byzantinoslavica*, LVI, Praha 1995, s. 97-102.
- Odorico, P., *Thessalonique: Chroniques d'une ville prise*, Toulouse: Anacharsis 2005.
- Öztürk, M.-İsmail Koçuk, "Zâtü's-Savârî Deniz Muhârebesi (34/654-655)", *Tarihe Yön Veren Savaşlar*, ed. Osman Gazi Özgüdenli, [Basım aşamasında].
- Pryor, J. H., *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş, Araplar-Bizanslılar-Batılılar ve Türkler*, Türkçe trc. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, İstanbul 2004.
- Pryor, J. H.- E. M. Jeffreys, *The Age of ΔΡΟΜΩΝ, The Byzantine Navy ca 500-1204*, Brill-Leiden/Boston 2006.
- Sacks, D.-Oswyn Murray, "Hellespont", *A Dictionary of the Ancient Greek World*, Oxford 1995.
- Sacks, D.-Oswyn Murray, "Samothrace", *A Dictionary of the Ancient Greek World*, Oxford 1995.
- Saîd b. Bitrîk, *et-Târîhu'l-mecmû' 'ale't-tahkîk ve't-tasdîk (Nazmü'l-cevher)*, nşr. L. Cheikhon vd., Beyrut 1909, II.
- Sevin, V., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Ankara 2001, I.
- Smith, W., "Imbros", *A Dictionary of Greek and Roman Geography*, Londra 1873.
- Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, Kahire t. y., X.
- Theophanes Continuatus, *Historia*, ed. Immanuel Bekker, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Bonn 1838.
- Tolan, J. V., *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination*, New York 2002.
- Treadgold, W., *A History of the Byzantine State and Society*, California 1997, s. 467.
- Tsaras, G., "Ē Ahuthentikot ē ta tou Chronikou to I ō annou Kamiat ē", *Vyzantiaka*, 8 (1988), s. 41-58.
- Umar, B., *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993.
- Vasiliev, A. A., *Byzance et les Arabes*, Brüksel 1950, II/2.
- Zehebî, *el-İber fî haberi men gaber (et-Târîhu'l-evsat)*, nşr. Ebû Hâcer M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Beyrut 1985, I.